

johann wolfgang von goethe
torquato tasso
werkvertaling van t barre land

eerste optreden

belrigardo, een lustslot

plaats in de tuin, versierd met zuilen van epische dichters, vooraan rechts vergilius, links ariosto

eerste opkomst

prinses leonore en leonore

prinses je kijkt naar me en lacht, eleonore
kijkt naar jezelf en lacht alweer.
wat heb je? zeg het een vriendin.
je lijkt bedrukt, toch kijk je opgewekt.

leonore ja mijn prinses, we zijn zo vrolijk boers verkleed.
we zien eruit als echte herderinnetjes
en onbezorgd vlechten we kransen net als zij.
deze kleurige van bloemen wordt langer en nog langer in mijn hand.
jij hebt met veel meer geest en groter hart
het sierlijke laurierblad uitgekozen.

prinses de lauwer die ik in gedachten vlocht
vindt hier meteen een waardig hoofd.
bedankt vergilius. *ze krans het borstbeeld van vergilius.*

leonore en ik zet deze volle vrolijke krans
op het hoge voorhoofd van de grote meester ariosto.
ze krans ariosto's borstbeeld. nu heeft hij wiens grappen nooit verwelken meteen zijn deel van deze nieuwe lente.

prinses mijn broer is echt een schat dat hij
ons nu al mee naar buiten nam.
hier kunnen we onszelf zijn en ons wanen in de gouden tijd van dichters.
ik hou van belrigardo. hier heb ik de mooiste dagen van mijn jeugd beleefd.
het jonge groen en deze zon, ze brengen het gevoel van toen terug.

leonore ja, er groeit een nieuwe wereld om ons heen.
de schaduw van de eeuwig groene bomen is al aangenaam, het borrelen van de bron frist alles weer op.
de morgenwind wiegt de jonge twijgen.
de bloemen kijken ons vanuit hun bedden
met hun kindergen vriendelijk aan.
de tuinman haalt rustig het winterdak
van de sinaasappels en citroenen.
de blauwe hemel strekt zich boven ons uit
en op de bergen aan de horizon lost de sneeuw op in een lichte nevel.

prinses de lente zou mij welkom zijn
wanneer ze mijn vriendin niet af zou nemen.

leonore herinner mij in deze liefelijke uren
niet aan mijn naderend vertrek, prinses.

prinses wat jij hier achterlaat, dat vind je
in die grote stad straks dubbel terug.

leonore de plicht roept. de liefde roept me
naar mijn man, die mij al lang moet missen.
ik breng hem zijn zoon, die dit jaar
zo gegroeid is en zoveel heeft geleerd
en deel zijn vaderlijke vreugde.
florence is groot en heerlijk, maar de waarde van zijn schatten haalt het niet bij ferrara's edelstenen.
het volk heeft florence tot een stad gemaakt,
ferrara werd door vorsten groot.

prinses meer door de goede mensen die elkaar bij toeval troffen en zich hier verbonden in 't geluk.

leonore te snel verstrooit het toeval wat het heeft verzameld.
een edel mens trekt edele mensen aan
en houdt ze vast, zoals jullie.
rond je broer en jou verzamelen zich
mensen die jullie waardig zijn.
toen barbarij de wereld nog in diepe schemer hield werd hier de schitterende vlam van
de wetenschap, het vrije denken aangestoken.

als kind hoorde ik vaak de namen van
hercule en hippolyte van este noemen.
ferrara werd met rome en florence door mijn vader veel geprezen.
ik heb er eindeloos naar verlangd: nu ben ik er.
hier werd petrarca verwelkomd en verzorgd.
hier vond ariosto zijn voorbeelden.
italie kent geen grote namen die dit huis niet noemen kan als gast.
en het is voordelig, een kunstenaar te huizen: geef hem slechts onderdak, en hij geeft er iets veel mooiers voor terug.
de grond die door een groot man wordt betreden, is gewijd: zijn woord en daad
zijn zelfs na honderd jaar nog te horen bij het nageslacht.
prinses alleen wanneer het nageslacht zo heftig voelt als jij.
heel vaak benijd ik jou om dat geluk.
leonore stil en puur geniet jij als geen ander.
mijn volle hart dwingt mij meteen te zeggen wat ik heftig voel.
maar jij voelt 't beter, voelt 't diep en zwijgt.
de schijn van het moment verblindt je niet,
een grap steekt jou niet aan.
vergeefs richt vleierij zich tot jouw oor:
je verstand staat stevig, je hebt een goede smaak, een zuiver oordeel en altijd een groot aandeel in al het grote dat jij
kent zoals je jezelf kent.
prinses je mag dat vreselijke geveel niet het gewaad van vriendschap lenen.
leonore de vriendschap heeft gelijk.
zij alleen weet wat jij waard bent.
maar als ik het zeggen mag het geluk is ook geen vreemde van je:
je hebt het en je bent het.
de hele wereld roemt je zus en jou voor alle grote vrouwen van je tijd.
prinses dat doet me weinig, leonore, als ik bedenk hoe weinig iemand is.
en wat je bent dat blijf je anderen verschuldigd.
mijn kennis van klassieke talen en het rijke erfgoed van de oudheid dank ik aan mijn moeder.
in wijsheid en verstand was geen van beide dochters ooit aan haar gelijk. en zou er één toch op haar lijken dan heeft
lucretia die eer. ik heb het nooit als mijn verdienste of bezit beschouwd wat de natuur of het geluk mij gaf.
het doet plezier als wijze mannen spreken. dat ik begrijpen kan wat zij bedoelen.
zoals een oordeel over een groot denker uit de oudheid, het belang van zijn ideeën, of over wetenschap die ons van nut
is en de mens verheft: en waar de conversatie van de heren ook naar leidt, ik volg het graag omdat ik hen kan volgen.
ik luister graag naar alle twisten van het verstand wanneer de krachten, die het hart
zo vriendelijk en vreselijk beroeren, bekoorlijk op de lippen van een spreker dansen.
of als de vorstelijke zucht naar roem en uitgebreid bezit, stof voor een denker wordt.
en als scherpzinnigheid van een stel knappe koppen mijn oor niet overbluft maar onderwijst.
leonore en laat dan na dit ernstige gesprek
ons oor en ons verstand wat rusten op de verzen van de dichter, die de lieflijkste gevoelens met zachte klank in onze
ziel naar binnen giet.
jouw grote geest bestrijkt een wijs gebied,
maar ik verblijf het liefst op het eiland van de poëzie tussen de lauwerhagen.
prinses in dat mooie land, zo heeft men mij verteld, daar tiert vooral de myrtebloesem welig en al zijn de muzen ook
met velen, men zoekt bij hen maar zelden een vriendin maar wil de dichter zelf ontmoeten die ons lijkt te mijden, te
ontvluchten zelfs, op zoek naar iets dat wij niet kennen, en hij misschien tenslotte zelf niet kent.
zou het niet aardig zijn als hij hier op een goed moment ineens in ons de schat herkent waar hij vergeefs de hele wereld
voor heeft afgezocht.
leonore je spot met mij, prinses.
't raakt me wel maar niet zo diep.
ik eer elke man naar zijn verdienste en ik ben voor tasso niet meer dan rechtvaardig.
zijn oog ziet verder dan de aarde.
en zijn oor hoort de harmonie van de natuur.
wat het leven geeft, geschiedenis aanreikt, neemt zijn hart meteen gewillig op.
wat ver verspreid is, brengt zijn geest bijeen. in zijn gevoel komt het doodse weer tot leven.
en waar wij op neerzien, kijkt hij tegenop, en wat wij hoog aanslaan, maakt hij met de grond gelijk.
in deze tovercirkel leeft die wonderlijke man
en wenkt ons hem te volgen, zijn ziel met hem te delen.
hij lijkt ons tegemoet te komen, maar blijft ver bij ons vandaan.
hij lijkt ons aan te kijken, maar ziet dwars door ons heen.
prinses je hebt de dichter mooi en fijngevoelig uitgetekend zoals hij in het rijk van zoete dromen zweeft.
alleen het lijkt mij dat hij ook wordt aangetrokken en geboeid door aardse zaken.
de mooie verzen die we keer op keer aan onze bomen vastgespijkerd vinden, die als gouden appels een nieuw
avondland voor ons onthullen, herken jij die niet als zoete vruchten van een echte liefde?
leonore die mooie verzen vind ik ook opwindend.
vernuftig en veelzijdig verheerlijkt hij in al zijn verzen steeds een enkel wezen.
soms hemelt hij haar op tot aan de sterren en buigt dan in aanbidding als een engel over een wolk voor haar beeld.
of hij achtervolgt haar door stille velden

en vlecht een krans van alle bloemen die hij tegenkomt.
en als zijn geliefde wegloupt, bezingt hij zelfs
het pad dat zacht door haar mooie voet wordt aangeraakt.
verstopt in een boom als een nachtegaal
vult hij vanuit zijn liefdeszieke borst het bos
en de hemel erboven met zijn welluidende gejammer.
zijn heerlijke ellende en verrukkelijke weemoed verleiden ieders oor en ieders hart.
prinses en als hij 't voorwerp van zijn liefde noemt dan heet zij altijd leonore.
leonore jouw naam en de mijne.
ik zou het hem kwalijk nemen als het een ander was.
een geluk dat hij zijn gevoel voor jou zo dubbelzinnig kan verbergen.
ik ben tevreden dat hij met de zoete klank van deze naam ook mij vereert.
maar al houdt hij in diepzinnige beschouwing zich bezig met jou hoge interesses en beleeft hij ook plezier aan mijn
lichte geest, hij houdt niet echt van ons, vergeef dat ik 't zeg.
uit alle sferen brengt hij wat hij liefheeft onder één naam samen: die van jou en mij.
hij deelt zijn gevoel met ons, en wij denken
van die man te houden, maar houden door hem heen van het allerhoogste.
prinses je hebt je goed in deze wetenschap verdiept, leonore.
jij zegt mij dingen die mijn oren wel bereiken maar voorbijgaan aan mijn hart.
leonore jij – leerling van plato – begrijpt niet wat een beginneling je voorzwetst?
dat zou betekenen dat ik me vergiste.
maar ik vergis me niet helemaal.
prinses daar komt mijn broer. laat hem niet horen waar het gesprek op uitgekomen is.
hij zou ons vast belachelijk maken zoals daarnet om onze kleren.

tweede opkomst
alfons erbij

alfons ik ben op zoek naar tasso maar ik kan hem nergens vinden en tref hem ook al niet bij jullie aan.
weet iemand waar hij uithangt?
prinses gister zag ik hem nog even maar vandaag nog niet.
alfons het is een slechte eigenschap dat hij de eenzaamheid veel liever zoekt dan het gezelschap.
ik vergeef hem wel dat hij de bonte zwerm van mensen schuwt om zich in stilte met zijn geest te onderhouden, maar ik kan
het niet waarderen dat hij zijn vriendenkring ontloopt.
leonore als ik me niet vergis, mijn vorst, zal je verwijt snel omslaan in welgemeende lof. ik zag hem net nog in de verte
met een boek en schrijfgerei.
hij liep, stond stil en schreef, en liep weer.
een vluchtig woord dat hij me gisteren zei
voorspelde de voltooiing van zijn werk.
hij zwoegde driftig om wat kleinigheden te verbeteren, om jouw gunst die veel voor hem betekent, eindelijk een
waardig offer aan te bieden.
alfons hij zal welkom zijn als hij het brengt
en lange tijd zijn vrijgesproken.
hoe meer ik in hem investeer, hoe meer ik me op het grote werk verheug en wel verheugen moet, hoe ongeduldiger ik
word.
hij weet van geen ophouden, komt niet tot een eind, hij wijzigt steeds van alles, hij schiet langzaam op, staat dan weer
stil, boort elke hoop de grond in.
het is niet opwekkend wanneer genot voor onbepaalde tijd wordt uitgesteld, terwijl het zo dichtbij leek.
prinses ik waardeer de zorg en de terughoudendheid waarmee hij stap voor stap zijn einddoel nadert.
één streven heeft hij maar en dat is een volmaakt gedicht.
hij wil geen sprookjes meer op sprookjes stapelen die wel onderhoudend klinken maar uiteindelijk als loze woorden
zonder samenhang vergaan.
dus laat hem, alfons, want de maatstaf voor een meesterwerk is niet de bestede tijd en als het nageslacht moet meegenieten
mag de tijd-genoot geen eisen stellen aan de kunstenaar.
alfons laat ons dan samenwerken, lieve zuster.
we gaan er beiden op vooruit.
als ik te hard van stapel loop, rem jij me af en ben jij te geremd dan spoor ik je aan.
zo krijgen wij hem vast spoedig daar waar we hem hebben willen en zal het vaderland – wat zeg ik – zal de wereld
versteld staan van het kunstwerk dat hier werd gemaakt.
ik krijg mijn aandeel in de roem en hij wordt in de wereld gelanceerd.
een hoogstaand mens kan zijn ontwikkeling
niet aan kleine kring ontnemen.
vaderland en wereld moeten invloed op hem hebben.
hij moet leren omgaan met kritiek en roem.
hij wordt gedwongen om zichzelf en anderen goed te leren kennen.
hij mag zich niet meer koesteren in eenzaamheid.
een vijand zal –, maar een vriend mag hem niet ontzien.

zo komt de jongen sterker uit de strijd,
voelt wat hij is en wordt een man.

leonore je hebt al veel voor hem gedaan, mijn heer, maar bent nog lang niet met hem klaar.
talent ontwikkelt zich in stilte, karakter in de maalstroom van de wereld.
ach, laat hij zijn persoon net als zijn kunst naar jouw idee ontwikkelen.
dat hij andere mensen niet meer schuwt en zijn argwaan niet meer uit zal monden in angst en haat.

alfons je bent slechts bang voor mensen als je ze niet kent en wie ze uit de weg gaat, zal ze gauw miskennen.
dat is zijn val en zo wordt stap voor stap een vrije geest gevangen en verward.
zo is hij om mijn gunst, vind ik, een beetje té bezorgd, vaak.
en wantrouwt hij veel mensen die zijn vijanden niet zijn.
als er een brief kwijt is of als er een bediende opzegt om ergens anders te gaan werken of als hij zijn papieren niet kan vinden: meteen ziet hij er opzet en verraad in, en geniepigheid om zijn geluk te ondermijnen.

prinses we moeten niet vergeten, lieve broer, dat niemand zich ontdoen kan van zichzelf.
en als een vriend tijdens het wandelen zijn voet bezeert, dan lopen we wat langzamer en geven hem een hand ter ondersteuning.

alfons het zou beter zijn hem te genezen.
liever snel een arts raadplegen en een kuurtje volgen om met nieuwe moed de weg van het volle leven in te slaan.
toch wil ik niet de naam van ruwe dokter krijgen, lieve dames.
ik doe alles om hem zekerheid en zelfvertrouwen in te prenten.
geef hem in het openbaar vaak blijk van mijn waardering, ja en komt hij bij mij klagen dan laat ik het onderzoeken,
zoals laatst toen hij dacht dat er bij hem was ingebroken.
en als dan blijkt dat er niets aan de hand is leg ik rustig uit hoe ik het zie.
een mens moet alles oefenen, en ik, ik oefen mijn geduld op tasso, omdat hij dat verdient.
ik weet dat jullie mij graag willen helpen.
ik heb jullie naar het landgoed hier gebracht maar ga vanavond zelf weer naar de stad.
antonio is terug uit rome en hij komt me halen.
we hebben heel veel te bespreken, nog wat zaken af te handelen.
belangrijke besluiten nemen.
heel veel brieven schrijven.

prinses mogen wij niet met jullie mee?
alfons blijf nou toch op belrigardo.
ga samen eens naar consandoli en geniet hier ongestoord van deze mooie dagen.

prinses kan jij niet bij ons blijven?
je kunt je zaken hier toch net zo goed als in de stad afhandelen.

leonore neem je antonio meteen weer mee?
hij moet ons alles over rome vertellen.

alfons het is niet anders kinderen.
maar ik kom zo snel ik kan met hem terug.
dan zal hij alles wel vertellen.
en jullie moeten helpen hem te belonen die toch steeds weer zoveel moeite voor mij doet.
en, als we wat zijn bijgepraat, dan mag de stroom van gasten komen, dat het een lust wordt in de tuin, zodat ook ik,
indien het mij vergund zal zijn, onder een schaduwrijke boom een mooie jongedame tegen het lijf mag lopen.

leonore goed. dan knijpen wij welwillend een oogje toe.

alfons ook ik kan door de vingers zien zoals je weet.

prinses *naar de scène gekeerd* daar is de langverwachte tasso.
schoorvoetend komt hij dichterbij, staat stil,
alsof hij aarzelt, hij komt op ons af, en houdt weer in.

alfons stoor hem niet in zijn dromen als hij denkt en schrijft. laat hem maar lopen.

leonore nee. hij heeft ons gezien. hij komt hierheen.

derde opkomst
tasso erbij

tasso *met een in perkament gevat boek* ik nader langzaam om een werk te brengen
maar aarzel nog het je te overhandigen.
ik weet heel goed dat het niet klaar is
ook al lijkt het af.
maar was ik eerst bezorgd het onvolmaakt te moeten geven, zo vrees ik nu dat 'k te terughoudend en ondankbaar lijk.
zoals een mens alleen maar zeggen kan: hier ben ik – in de hoop dat vrienden hem zo nemen als hij is – zo kan ik ook
alleen maar zeggen: hier is het. *hij overhandigt het boek.*

alfons je verrast me echt met dit geschenk
en maakt van deze mooie dag een feest.
nu mag ik het dan eindelijk in mijn handen houden en het in zekere zin het mijne noemen.
zolang al hoopte ik dat je eens een besluit zou nemen en eindelijk zou zeggen: hier, het is genoeg.

tasso als jij tevreden bent is het volmaakt.
het is van jou. in ieder opzicht.

keek ik alleen maar naar mijn ijver en zag ik slechts de pennenstreken die ik zette, dan zou ik kunnen zeggen: dit is mijn werk.
maar als ik kijk wat dit gedicht zijn diepere betekenis en waarde geeft dan zie ik dat ik het alleen van jou heb.
want als de natuur de grote gave van het dichten met rijke willekeur aan mij gegeven heeft dan heeft het eigenzinnige geluk mij met geweld van zich verjaagd.
mijn kinderoog verslond de schoonheid van de wereld, maar mijn jonge blik werd al te snel vertroebeld door het onverdiende leed van mijn geliefde ouders.
en opende ik de lippen om te zingen dan klonk er uit mijn mond een droevig liedje dat mijn vaders kommer en mijn moeders kwel beg'leidde in mineur.
en jij hebt mij uit dat benarde leven naar de vrijheid opgetild die alle zorgen van mijn schouders nam, en die mijn geest de vrijheid gaf zich onbekommerd te ontplooiën.
en wat voor lof mijn werk dan ook verdient,
dank ik aan jou, omdat mijn werk jouw werk is.
alfons voor de tweede keer verdien je lof.
bescheiden eer jij zo jezelf en ons tegelijk.
tasso ach, kon ik het in woorden zeggen zoals ik het voel, dat ik van jou gekregen heb wat ik je geef.
deze dadenloze jongen, putte die dit dichtwerk uit zichzelf?
de perfecte oorlogsstrategie, heb ik die uitgedacht?
en de beheersing van het wapen die de held laat zien wanneer het er op aan komt, en het inzicht van de veldheer en de driestheid van de ridder, en hoe list en waakzaamheid elkaar bevechten, heb jij mij dat niet ingegeven, wijze, dappere vorst?
als ware je mijn genius die er plezier in heeft zijn onbereikbaar hoge wezen door een sterveling te laten openbaren.
prinses geniet toch van je eigen werk.
alfons wees toch blij met onze bijval.
leonore denk toch aan de wereldwijde roem die op je wacht.
tasso ik heb genoeg aan dit moment.
onder het schrijven dacht ik slechts aan jullie.
mijn grootste wens was jullie te behagen, mijn enig doel was jullie amuseren.
wie in zijn vrienden niet de hele wereld ziet verdient niet dat de wereld hem zou opmerken. mijn vaderland is hier, hier voelt mijn geest zich thuis. en ik wil me geen woord en geen gebaar laten ontgaan van alle wijsheid, wetenschap en goede smaak die hier te vinden zijn. hier sta ik oog in oog met tijdgenoot en toekomst.
de massa maakt de kunst naar war en schuw;
alleen wie zoals jullie is, kan voelen en begrijpen en die alleen mag oordelen en belonen.
alfons en als wij tijdgenoot en toekomst zijn
kunnen we niet passief ontvangen.
het mooie symbool dat de dichter eert
zie ik hier op het hoofd van één van je voorvaderen.
is het het toeval of een goede genius die het heeft gevlochten en gebracht?
hoe het ook zij, hier is het dan en niet voor niets.
ik hoor vergilius zeggen:
'waartoe eert gij de dooden? bij hun leven genoten zij hun maat van roem en vreugde en als gij ons bewondert en vereert, geeft ook den levenden 't verdiende loon.
mijn marmerzuil is al bekranst genoeg, het groene loof behoort aan 't groene leven.'
leonore weiger je? kijk toch welke hand je deze mooie onverwelkb're krans aanbiedt.
tasso o, laat me aarzelen.
ik weet niet hoe ik hierna verder moet.
alfons genietend van het bezit dat jou nu bij de eerste aanblik afschrikt.
prinses gun mij het zeldzame plezier, tasso, je zonder woorden te zeggen wat ik voel.
tasso die mooie last uit deze mooie hand
ontvang ik knielend op mijn zwakke hoofd.
leonore leve de dichter die voor het eerst wordt gekranst.
de lauwer siert een bescheiden man.
alfons het is nog maar een voorbeeld van de kroon die je eens op het capitol zult dragen.
prinses daar zul je harder worden toegejuicht,
hier brengt de vriendschap je in stilte een ovatie.
tasso o, haal hem van mijn hoofd, haal hem eraf. hij schroeit mijn haar, en als een zonnestraal die veel te heet mijn schedel raakt, brandt hij de kracht te denken uit mijn voorhoofd.
vergeef. het is teveel.
leonore maar deze krans beschut het hoofd juist van de man die in de hete streken van de roem zijn weg moet zoeken,
en verkoelt zijn voorhoofd.
tasso ik ben niet waard de koelte al te voelen die alleen mag waaien om de slapen van een held.
haal hem eraf, o goden, hang hem hoog tussen
de wolken. laat hem onbereikbaar zweven. laat mijn levenlang een eindeloze tocht zijn naar dat doel.
alfons wie vroeg verwerft, leert vroeg de waarde kennen van de rijkdom die het leven biedt.
wie snel geniet, zal niet snel afstand doen van zijn bezit.
en wie bezit, moet strijdbaar zijn.
tasso en wie strijdbaar zijn wil, moet een kracht van binnen voelen die hem nooit verzaakt.

maar juist op dit moment verzaakt die mij.
ik raak hem kwijt in het geluk, mijn aangeboren kracht, die mij geleerd heeft ongeluk en onrecht te weerstaan.
heeft de opwinding van dit moment het merg gezogen uit mijn botten?
zie, mijn knieën buigen door.
prinses, ik kniel opnieuw voor jou.
doe wat ik vraag, haal hem eraf.
dat ik als uit een mooie droom ontwaakt een heel nieuw leven voel, vol nieuwe moed.
prinses als jij het talent dat de goden je gegeven hebben zo bescheiden en zo licht kunt dragen, leer dan ook dit takje dragen.
het is het mooiste dat wij kunnen geven.
wie hij eenmaal waardig op het hoofd gelegen heeft, zweeft hij voor eeuwig om de slapen.
tasso o, laat me dan in schaamte weggaan. laat me mijn geluk in 't diepste bos verbergen zoals eerst mijn ongeluk. en laat me eenzaam dwalen waar geen blik me aan mijn onverdiende roem herinnert.
en als ik dan bij toeval in de spiegel van een heldere beek een man zie met een wonderlijke krans, die in de weerschijn van de hemel tussen bomen, tussen rotsen zit en rust en denkt, dan zal het zijn alsof ik op dat tovervlak elysium geschilderd zie.
in stilte vraag ik dan: wie is die overledene?
die jongen uit een lang vervlogen tijd, zo mooi bekranst?
weet iemand hoe hij heet? en wat hij heeft gedaan?
kwam er nog maar één, en nog één hem gezelschap houden met een vriendelijk gesprek.
ach, zag ik alle helden, alle dichters uit de oudheid rond die bron bijeen.
ach, zag ik ze maar hier, voor altijd onafscheidelijk, zoals ze in het leven nauw verbonden waren.
de kracht van een magneet houdt ijzer vast aan ijzer zoals hetzelfde doel de dichter en de held verbindt.
homerus die vergat zichzelf, zijn hele leven toegewijd aan de beschrijving van twee helden. en de grote alexander eilde naar elysium om er homerus te gaan zoeken.
o, was ik maar daar om hen, de grootste geesten, bij elkaar te zien.
leonore word wakker. word wakker.
laat ons niet voelen hoe jij dit ogenblik miskent.
tasso dit ogenblik windt mij juist op.
ik lijk alleen afwezig, maar ik ben verrukt.
prinses ik luister graag naar jou wanneer jij met je geesten praat, het klinkt zo menselijk. zo echt.
alfons daar is hij al. precies op tijd, antonio, breng hem hier. ha, daar komt hij al.

vierde opkomst
antonio erbij

alfons welkom. de man die ons tegelijk zichzelf en 't goede nieuws brengt.
prinses hallo antonio.
antonio ik kan niet zeggen hoe verheugd ik ben om jullie weer te zien.
hier vind ik alles terug wat ik zo lang heb moeten missen.
je leek tevreden met wat ik heb volbracht.
daarmee ben ik beloond voor alle moeite, voor alle vol met ongeduld dan wel met niets-doen doorgebrachte dagen.
we hebben alles wat we wensen: alles is weer bijgelegd.
leonore ook ik groet je, maar ik ben wel boos.
jij komt hier pas als ik moet gaan.
antonio om mijn geluk niet helemaal volmaakt te laten zijn, neem jij meteen het mooiste deel weer af.
tasso en ook mijn groet. ik hoop dat zo'n ervaren man als jij met mij wil omgaan.
antonio je zal zien wat ik waard ben als je een blik vanuit jouw wereld in de mijne werpen wilt.
alfons je hebt me in je brieven al geschreven wat je hebt gedaan en hoe het met je is, toch vraag ik me nog af met wat voor middel jij
de zaak beklonken hebt. want op dat wonderbaarlijke terrein moet je je stappen meten als je je doel bereiken wilt.
wie eerlijk winst wil maken voor zijn heer krijgt het in rome zwaar.
want rome wil wel nemen maar niet geven.
en wie er komt om wat te halen, haalt er niets, maar brengt er eerst heel veel naar toe en mag nog blij zijn als hij dan iets overhoudt.
antonio het kwam niet door mijn optreden of kunde dat alles naar je wens geregeld is.
want welke gladde snaak vond in het vaticaan zijn meerdere niet?
ik heb slechts wat toevallige omstandigheden in jouw voordeel aangewend.
paus gregorius bewondert je en stuurt zijn groet en zegen.
de grijze man, denkt met plezier t'rug aan de dag dat hij je in zijn armen sloot. de man die mannen weegt waardeert jou zeer.
en dat heeft veel voor je gedaan.
alfons zijn goede smaak bevalt me, voor zover zij waar is. maar je weet toch zelf hoe er vanaf het vaticaan wordt neergekeken op de steden, om nog maar te zwijgen van de vorsten en het volk.
zeg nou maar wat je werkelijk geholpen heeft.
antonio goed dan. zoals je wilt: het scherpe inzicht van de paus.

het kleine ziet hij klein, het grote groot.
om een wereld te regeren, komt hij zijn buurman graag en vriendelijk tegemoet.
hij kent de waarde van het streepje land dat hij aan je afstaat.
net als de waarde van je vriendschap.
rust wil hij in italië en vrienden om zich heen, vrede aan zijn grenzen, om door een machtig christendom de turken
ginds – die ketters – te verdelgen.

prinses is het bekend wie hij het meest begunstigt, en wie zijn vertrouwelingen zijn?

antonio hij leent zijn oor alleen aan de ervaren man en schenkt de harde werker zijn vertrouwen en zijn gunst.
wie van jongs af aan de staat gediend heeft, die bestuurt hem nu en regeert de steden waar hij vroeger diende.
de wereld ziet hij net zo scherp als de belangen van zijn eigen huis.
wie de paus aan het werk ziet, prijst hem en is verrukt wanneer de tijd onthult wat hij in stilte voorbereidde en
volbracht.
er is niets mooiers op de wereld dan een vorst te zien die met verstand regeert.
een land te zien waar ieder trots is te gehoorzamen, waar ieder denkt dat hij alleen zichzelf dient, omdat alleen het
goede wordt bevolen.

leonore wat zou ik graag die wereld van dichtbij bekijken.

alfons en er een rol in spelen, zeker?
want alleen maar kijken, dat is niks voor
leonore.
't zou veel leuker zijn om zelf van tijd tot tijd bij 't grote werk de tere handjes uit de mouwen te steken, of niet?

leonore je wilt me prikkelen, maar dat lukt je niet.

alfons jij stond nog bij me in het krijt van de afgelopen dagen.

leonore en jij hebt vandaag nog iets van mij tegoed.
excuseer en praat niet door mijn vragen heen.
en zorgt hij goed voor zijn familie?

antonio niet meer, niet minder dan rechtvaardig is.
een machtig man die niet kan zorgen voor de zijnen, wordt door zijn volk veracht. gregorius die manoeuvreert zijn
naasten ongemerkt met mate in posities zodat ze de staat het meest van dienst zijn.
zo dient hij met één gebaar twee heren tegelijk.

tasso ontfermt hij zich ook over wetenschap en kunst zoals de grote vorsten uit de oudheid?

antonio hij hecht aan wetenschap zover die nuttig is, hem leert regeren en het volk doorzien.
hij houdt van kunst als decoratie, voorzover die rome siert, paleis en tempel tot de wonderwerken van de wereld maakt.
in zijn omgeving mag niets nutloos zijn: alleen wat nuttig is en werkt heeft waarde.

alfons denk jij dat we de kwestie spoedig kunnen sluiten? en dat ze niet op het laatst' moment nog hier en daar een
hindernis opwerpen?

antonio ik moet me sterk vergissen als wat brieven van jouw hand deze kwestie niet voor altijd doen vergeten.

alfons dan prijs ik deze dagen van mijn leven als een tijd van geluk en winst. ik zie mijn grenzen uitgebreid en veilig
voor de toekomst.
en zonder slag of stoot heb jij dat voor elkaar gekregen.
je verdient een burgerkroon.
de dames zullen deze mooie morgen nog een krans van jonge eikenbladeren om je slapen vlechten.
intussen heeft ook tasso me weer rijker gemaakt: hij heeft jeruzalem voor ons heroverd, het hedendaagse christendom
beschaamd, een hoog en ver verwijderd
doel bereikt met blijde moed en strenge ijver.
zoals je ziet is hij gekroond voor die ver-dienste.

antonio je lost een raadsel voor me op.
bij aankomst zag ik met verbazing twee bekransen.

tasso wanneer je mijn geluk hier voor je ziet, dan zou ik willen dat je met dezelfde ogen ook mijn schaamte zag.
antonio mij was al lang bekend dat alfons nogal mateloos beloont, en jij maakt nu mee wat al zijn vrienden eerder
hebben meegemaakt.

prinses kijk eerst eens wat hij heeft volbracht dan zal je ons rechtvaardig en gematigd vinden.
wij zijn nog maar de eerste stille getuigen van de roem die de wereld hem niet meer onthouden kan en die de toekomst
hem tienvoudig gunt.

antonio door jullie is hij nu al zeker van
zijn roem, want wie mag twijfelen als jullie prijzen?
maar zeg eens, wie drukte deze bloemenkrans op ariosto's hoofd?

leonore deze hand.

antonio heel goed gedaan.
hij staat hem mooi.
een lauwerkrans zou hem niet beter staan.
zoals de natuur zijn rijke aard in bonte groene kleuren kleedt, zo hult hij alles wat de mens waardig en begerenswaardig
maakt in het schitterende kostuum van de poëzie.
tevredenheid, ervaring en verstand en geesteskracht.
en smaak en goede zin voor 't ware goede lijken vergeestelijkt en persoonlijk in zijn lied onder de bloei'nde bomen uit
te rusten, bedekt door een lichte sneeuw van bloesem,
omkranst door rozen, wonderlijk omdarteld
door het toverspel van liefdesgodjes.

de bron des overvloeds ruist voorbij en laat ons bonte wondervissen zien.
de lucht is vol met zeldzame vogels, bos en veld met vreemde kudden.
de schalksheid heeft zich in het struikgewas verstoppt.
de wijsheid laat zo nu en dan verheven spreken horen van een gouden wolk terwijl de waanzin als een wilde langs een goedgestemde luit raast en nog maar net de maat kan houden.
wie zich naast die dichter durft te plaatsen, verdient alleen al voor zijn moed een krans.
vergeef me dat ik zo geestdriftig word en in vervoering tijd en plaats en wat ik zeg vergeet.
van al die dichters, kransen en omdat de dames zo feestelijk gekleed zijn hier raak
ik buiten mezelf op onbekend terrein.
prinses wie één verdienste goed op waarde schat, die zal de andere toch niet ontgaan.
je moet ons ook in tasso's liederen eens laten zien wat wij wel voelen maar wat jij alleen begrijpt.
alfons kom mee antonio.
ik ben heel benieuwd nog naar een aantal zaken.
en ik heb je veel te vragen.
tot zonsoudergang kun jij je daarna met de dames bezig houden.

tweede optreden

een zaal

eerste opkomst
tasso en prinses

tasso onzeker volgen je mijn stappen, o prinses, gedachten zonder maat en orde woelen in mijn geest.
de eenzaamheid lijkt me te wenken, fluistert naar me 'kom, ik neem die nieuwe twijfel uit je hart.'
maar ik hoef jou maar even aan te kijken, en een woord te horen van je lippen, of ik zie alweer een nieuwe dag en alle ketens vallen van me af.
ik wil je graag bekennen dat die man die onverwacht hier in ons midden trad mij wel hardhandig uit een zachte droom gewekt heeft.
zijn wezen en zijn woorden hebben mij zo wonderlijk geraakt dat ik nu meer dan ooit me dubbel voel, en weer verward in tweestrijd met mezelf.
prinses een oude vriend die lange tijd ver weg een ander leven heeft geleid, kan niet meteen als hij terug is, weer dezelfde zijn.
van binnen is hij niet veranderd.
dus laten we wat dagen met hem doorbrengen, aan beide kanten worden alle snaren dan gestemd en klinkt een mooie nieuwe harmonie.
en als hij zich verdiept heeft in jouw werk stelt hij je zeker met die dichter op één lijn die hij nu nog als een reus tegenover jou plaatst.
tasso prinses, zoals hij ariosto prees heeft mij meer goed gedaan dan het me heeft beledigd.
het biedt alleen maar hoop wanneer mijn grote voorbeeld zo wordt opgehemeld.
we kunnen zeggen in ons hart: bereik je ooit een fractie van zijn waarde, dan ben je zeker van een fractie van zijn roem.
nee wat mijn hart zo diep getroffen heeft en waar mijn ziel nog steeds van vol is, waren de gestalten van die wereld die zo vol ontzag, onafgebroken en reusachtig om één grote alwetende man bewegen in een baan die die halfgod ze durft voor te schrijven.
ik was geboeid en ik genoot van ieder woord
van deze door de wol geverfde man, maar hoe langer ik hem hoorde, des te dieper ik mezelf zag zinken.
ik werd bang dat ik als echo in de rotsen zou verdwijnen, als weerklank op zou lossen in het niets.
prinses jij leek daarnet nog zo goed aan te voelen hoe held en dichter voor elkaar bestaan, hoe held en dichter elkaar nodig hebben en elkaar niet moeten benijden.
een grootse daad verdient een prachtig lied.
maar het is ook verdienstelijk de grootsheid van een daad te laten klinken in een lied.
wees blij dat jij vanaf de oever van een klein en veilig land de wilde loop van deze wereld volgen kunt.
tasso maar zag ik hier niet met verbazing hoe uitbundig men een dapper held beloont?
ik kwam als onervaren jongen naar ferrara
op een moment dat feest na feest de stad
tot middelpunt van eerbetoon leek te maken.
wat een aanblik.
bij een toernooi zat op het grote plein waar moed en kracht zich zouden tonen in hun glanzende gewaden, een gezelschap dat de zon geen tweede keer beschijnen zal.
de mooiste vrouwen en de grootste mannen van vandaag, verbijsterd ging mijn blik langs deze menigte van edelen. tot iemand riep: 'het vaderland, dat ene smalle, door de zee omspoelde land, heeft al die mensen hiernaartoe gestuurd. tesamen vormen zij het hoogst' gerecht dat over eer, verdienste, moed en deugd ooit heeft geoordeeld. ga ze allen na, je zal er niet een vinden die zich voor zijn buurman hoeft te schamen.'
de poorten gingen open. paarden stampen, helmen, schilden glansden. het krioelde van de schildknappen, er klonk trompetgeschal. lanssen versplinterden. bij elke rake klap weergalmden helm en schild. stof waaide op, verhulde voor een ogenblik de eer van d' overwinnaars en de smaad van de verliezers.

ach, kon ik een scherm voor dat schitterende schouwspel laten zakken, zodat mijn eigen nietigheid maar niet zo heftig voelbaar was.

prinses terwijl dat edele gezelschap en dat schouwspel, je bevolgenheid en je bezieling hebben opgestookt, had ik je kunnen laten zien hoe je je lijdzaam aan de stille overgeeft.
de feesten die je roemt, waar iedereen toen over sprak, die heb ik nooit gezien.
want op een stille kamer, waar heel zacht de echo van onafgebroken feestgedruis te horen was, moest ik veel pijn en pijnlijke gedachten ondergaan.
op brede vleugels zweefde daar het beeld, dat van de dood, mij voor de ogen en benam me zo het uitzicht op de wereld.
langzaam week het en ik kon als door een sluier vaag de bonte kleuren van het leven onderscheiden. ik kon weer wat leven zien bewegen.
voor 't eerst verliet ik toen mijn bed, nog ondersteund door mijn verpleegsters, daar kwam Lucretia heel vrolijk naar me toe en voerde jou toen bij de hand.
jij was de eerste in het nieuwe leven die mij nieuw en onbekend tegemoet kwam.
dat deed me veel voor jou en mij verwachten die verwachting is tot nu toe niet teleurgesteld.

tasso en ik die zo verdoofd door het gewemel en het dringen in 't gewoel, door zoveel glans verblind en zo door hartstochten bewogen door de stille gangen van 't paleis zelf zwijgend naast je zuster liep, de kamer binnenging waar jij geleund op je verzorgsters stond – wat een moment was dat. vergeef me.
zoals een bezetene van roes en waan geneest
in 't aanschijn van een godheid: zo werd ik ook van ieder waanidee, van alle drift, van elke ziekelijke drang genezen door één blik van jou.
verloor tot dan mijn lust zich in de zucht naar duizend dingen nu werd ik weer, beschaamd, mezelf en leerde mijn verlangen werkelijk kennen. zo zoek je in het wijde zand van de zee vergeefs een parel die in een stille schelp verborgen ligt.

prinses een mooie tijd brak aan, en had de hertog van urbino niet mijn zuster meegenomen, dan waren vele jaren ongestoord gelukkig mooi voorbij gevlogen.

tasso ik weet het al te goed: sinds haar vertrek kon niemand dat geluk voor jou vervangen.
hoe vaak verscheurde dat mijn hart.
hoe vaak heb ik in 't stille bos voor jou mijn leed geklaagd.
'ach!' riep ik uit, 'heeft dan alleen de zuster het geluk, het recht voor haar iets te betekenen? is er geen hart dat haar vertrouwen waard is? is er geen verwante ziel? zijn geest en geestigheid verdwenen? en was die ene vrouw, hoe voortreffelijk ook, dan alles?'
prinses, vergeef me, soms dacht ik dan aan mezelf en wenste dat ik iets voor je kon zijn. niet veel maar iets.
en niet met woorden, met de daad zou ik jou laten weten hoe mijn hart in stilte klopt voor jou.
maar 't lukte niet en in mijn domheid deed ik steeds weer dingen die jou kwetsten: ik beledigde de man die jij beschermde.
ik bracht in de knoop wat jij wilde ontwarren.
zo voelde ik als ik je wilde naderen dat ik steeds verder van je af kwam staan.

prinses maar aan je goede wil heb ik nog nooit getwijfeld, tasso, en ik weet dat jij 't jezelf altijd zo moeilijk mogelijk maakt, anders dan mijn zuster, die met wie dan ook weet om te gaan, kan jij je zelfs na lange tijd niet vinden in een vriend.

tasso maak me verwijten, ja. maar zeg dan ook: waar is de man, waar is de vrouw met wie ik als met jou zo openhartig durf te spreken?

prinses je zou mijn broer moeten vertrouwen.

tasso hij is mijn vorst.
denk niet dat wilde, onbezonnen vrijheidsdrang mijn borst doet bollen.
de mens is niet gemaakt om vrij te zijn en voor een edel mens is er geen groter geluk dan om de vorst die hij vereert te dienen.
hij is mijn heer, en ik besef de volle omvang van dat grote woord.
ik moet alleen nog leren zwijgen als hij praat en doen wat hij beveelt.
al spreken mijn verstand en hart hem nog zo heftig tegen.

prinses dat is bij alfons toch niet nodig.
en nu antonio terug is ben je zeker van een nieuwe wijze vriend.

tasso eerst hoopte ik dat ook, nu ben ik haast wanhopig.
hoe leerzaam ook voor mij de omgang met hem zijn zal en hoe nuttig zijn advies in duizend dingen hij heeft, mag ik wel zeggen, alles wat aan mij ontbreekt.
maar al stonden alle goden met geschenken rond zijn wieg: helaas, de gratiën zijn weggebleven.
en wie de gaven van die schoonheden moet missen, die kan nog zo veel bezitten, nog zo veel te bieden hebben, maar aan zijn borst vind je geen rust.

prinses maar hij is te vertrouwen, dat is veel.
je kan niet alles eisen van een man en deze doet wat hij belooft.
heeft hij zich eenmaal tot je vriend verklaard dan zorgt hij voor je waar je zelf tekortschiet.
jullie moeten je verbinden.
en ik zal deze mooie taak zo snel ik kan volbrengen.
alleen niet tegenwerken deze keer.
we hebben leonore ook al heel lang hier, ze is gevoelig en bevallig en ook makkelijk in de omgang.
maar jij hebt nog nooit, zoals zij wil, toenadering tot haar gezocht.

tasso ik heb naar je geluisterd.
anders had ik me wel ver van haar gehouden, in plaats van haar te naderen.

hoe lief ze er ook uit ziet, ik weet niet wat het is, maar zelden kon ik tegen haar echt openhartig zijn.
en al bedoelt ze 't nog zo goed, je voelt toch de bedoeling, en dat doet mij niet goed.

prinses als we zo doorgaan zullen we wel nooit gezelschap krijgen, tasso.
dit pad verleidt ons door eenzame bossen te dwalen.
het gemoed raakt meer en meer verfijnd
en wil de gouden tijd, die het in zijn omgeving mist herbouwen in zichzelf.
hoe zinloos dat ook is.

tasso welk woord spreekt mijn prinses daar uit.
de gouden tijd waar ieder hart vergeefs naar hunkert, waar is die gebleven?
toen op de vrije aarde mensen zich als blijde kudde vol genot verspreidden.
toen op een bonte wei een oude boom de herder en de herderin zijn schaduw bood een jonger bosje kuis zijn prille
takjes voor de hartstocht van de liefde sloeg.
waar stil en helder op het toen nog altijd zuivere zand de frisse stroom de naakte nimfen zacht omspoelde.
waar de geschrokken slang zich ongevaarlijk terugtrok in het gras, de drieste faun, door ferme jongens stevig aangepakt,
er snel vandoor ging, en waar iedere vogel in de vrije lucht en ieder dier dat berg en dal doorkruiste de mensen toeriep:
geoorloofd is wat behaagt.

prinses mijn vriend, die gouden tijd is echt voorbij.
alleen de goede mensen brengen haar terug.
zal ik je zeggen wat ik denk: de gouden tijd
waarmee de dichter ons verleidt, die mooie tijd die was er, lijkt me, net zo min als ze er is. en als ze er ooit was, dan
was ze altijd al zoals ze ook weer voor ons worden kan.
verwante zielen treffen elkaar nog steeds, genieten van de schoonheid van de wereld. in het motto is alleen een woord
veranderd: geoorloofd is wat past.

tasso ach, was er maar een rechtbank die bestond uit goede mensen en besliste wat dan wel gepast is.
in plaats dat ieder denkt dat passend is wat hem van pas komt.
we zien nu dat de machtige en verstandige altijd alles past en zich alles permitteert.

prinses als je precies wilt weten wat gepast is: vraag het aan een vrouw.
want die is er het meeste aan gelegen dat er niets onpasselijks gebeurt.
de deugd staat als een muur om 't zwakke, kwetsbare geslacht.
waar de zedelijkheid regeert, regeert een vrouw, waar onbeschaamdheid heerst daar is ze niets. en als je 't beide
geslachten vraagt, dan streeft de man naar vrijheid, de vrouw naar zedelijkheid.

tasso je noemt ons ruw, losbandig en gevoelloos.

prinses dat niet, alleen gaat jullie streven soms zo ver dat het wel gewelddadig worden moet.
jullie durven voor de eeuwigheid te handelen
terwijl wij 'n enkel klein bezit op deze wereld willen hebben, en wensen dat het altijd bij ons blijft. nooit zijn we zeker
van een mannenhart al heeft het zich dan nog zo gul aan ons gegeven.
het enige dat jullie lijken te waarderen is vergankelijk: de schoonheid. en wat overblijft is niet aantrekkelijk meer, en
dat wat niet meer aantrekt is dood.
o, als er mannen waren die een vrouwenhart waarderen konden, die konden zien wat voor een schat van liefde en van
trouw een vrouwenborst bewaren kan, als jullie ziel toch de gedachte aan een enkel mooi moment in leven houden kon,
als jullie blik, die anders zo doordringend is, eens door de sluier heen kon kijken die de ouderdom, de ziekte om ons
heen geslagen heeft, en als bezit dat rust zou moeten geven jullie niet belust zou maken op nog meer bezit – dan zou er
pas een mooie dag zijn aangebroken, dan beleefden we onze gouden tijd.

tasso wat je daar zegt, schudt in mijn borst
half ingeslapen onrust wakker.

prinses wat bedoel je tasso? spreek vrijuit met mij.

tasso ik heb het vaak gehoord, en dezer dagen hoorde ik het weer, en als ik het niet gehoord had dan had ik het wel
bedacht: edele vorsten dingen naar je hand.
wat we verwachten moeten maakt me bang en drijft me haast tot wanhoop.
't is onvermijdelijk dat jij ons gaat verlaten maar hoe wij dat moeten dragen, weet ik niet.

prinses wees voor het ogenblik niet te bezorgd ik zou haast willen zeggen wees voor altijd onbezorgd.
ik ben graag hier, ik wil graag blijven.
ik zie nog geen relatie die me aantrekt.
als jullie mij hier willen houden, laat het mij door eensgezindheid merken.
zorg dat jezelf gelukkig leeft, en ik door jullie.

tasso o, leer mij al het mogelijke te doen,
mijn dagen zijn van jou.
wanneer mijn hart zich opende om jou te loven, jou te danken voelde ik het zuiverste geluk dat mensen kunnen voelen.
ik ervoer het goddelijke alleen in jou.
de goden hier op aarde onderscheiden zich van andere mensen zoals het lot zich onderscheidt van iedere berekening.
wat wij als golf op golf zien beuken, laten zij als onbeduidend stroompje aan hun voeten kabbelen.
ze horen niet de storm die om ons raast en ons omverblaast, ze horen nauwelijks hoe wij smeken, maar ze laten ons, de
lucht vervuilen met gehuil, gesnotter en gejammer.
jij hebt, godin, mij vaak moeten verdragen, maar als de zon droogde jouw blik steeds weer de dauw op in mijn ogen.

prinses het is begrijpelijk dat vrouwen jou zo vriendelijk behandelen.
je lied verheerlijkt ons in ieder opzicht.
teder, dapper, steeds weet jij ons weer beminnelijk en edel voor te stellen.

tasso hoeveel 'r ook in mijn liederen weerklinkt ik ben aan één, aan één slechts alles schuldig.

het is geen onbepaald denkbeeldig beeld dat me voor de geest zweeft, met mijn ogen heb ik het gezien: de oervorm van de schoonheid en de deugd.

en wat ik naar dat beeld gevormd heb, dat zal altijd blijven. dat zijn geen schimmen die de waan verwekte. en ik weet dat ze eeuwig zijn, ja, want ze zijn er. wat heeft meer recht om eeuwenlang te blijven en in stilte door te klinken, dan het geheim van een echte liefde, dat bescheiden aan een lied is toevertrouwd.

prinses zal ik je nog een voordeel noemen in je lied...

het verleidt ons meer en meer.

we horen het aan, we luisteren en denken dat we het verstaan, en wat we denken te verstaan, kunnen we niet ontkennen. zo worden we uiteindelijk gewonnen door het lied.

tasso o, wat een hemel open je voor mij, prinses.

wanneer de glans me niet verblindt, zie ik

het eeuwige geluk in gouden stralen op mij neerdalen.

prinses niet verder tasso.

er zijn veel dingen die we gretig moeten aangrijpen, maar andere kunnen we ons alleen eigen maken door onthouding en door matiging.

zo is het, zegt men, met de deugd en met de liefde die daaraan verbonden is.

onthoud dat wel.

tweede opkomst

tasso is alleen

tasso is het geoorloofd om de ogen op te slaan?

en durf je om je heen te kijken?

ja, je bent alleen.

of hoorden deze zuilen wat ze zei en moet je die getuigen vrezen?

stille getuigen van het grootst geluk.

de zon komt.

dit is een nieuwe levensdag die zich niet met de vorige laat vergelijken.

de godin daalt af, verheft de sterveling, en wat een nieuwe horizon ontdekt mijn oog.

en wat een land.

ik droomde me vaak dicht bij het hoogste geluk, maar dit geluk gaat elke droom te boven.

hoe de blinde zich de kleuren en het licht ook voorstelt, als hem een nieuwe dag verschijnt dan ziet hij alles anders.

vol moed en hoop sla ik deze nieuwe weg in.

je geeft zo veel.

je geeft zo overdadig als de aarde en de hemel

en vraagt terug wat zo'n geschenk terug mag vragen.

ik moet me onthouden en me matigen om je vertrouwen te verdienen.

wat heb ik ooit gedaan dat zij voor mij zou kiezen?

wat moet ik doen om van haar stand te zijn?

als zij je kon vertrouwen, zou je het daardoor zijn.

ja mijn prinses. eis van me wat je wilt, want ik ben van jou.

tot nu verborg mijn hart nog elke schat voor haar. want al had een god mij een duizendvoudige taal gegeven dan nog kon ik mijn onuitsprekelijke aanbidding niet genoeg verwoorden.

maar nee, van nu af aan zal tasso niet meer eenzaam, zwak, droefgeestig tussen bomen tussen mensen dwalen.

hij is niet meer alleen, hij is met jou.

laat nu de grootste daad voor mij verschijnen omringd door gruwelijke gevaren.

dan zou ik me erop storten en het leven wagen dat ik vandaag van haar gekregen heb.

ik zou de allerbesten oproepen om mij te vergezellen en op een wenk van haar het onmogelijke doen.

overhaaste, waarom verzweeg je mond niet wat je voelde tot je je met veel meer waardigheid aan haar voeten kon werpen?

dat was je plan, dat was je wens.

maar laat het zijn.

het is veel mooier onverdiend zo'n mooi geschenk te krijgen dan half en half te denken dat je het had mogen eisen.

kijk vrolijk. 't is zo groot, zo wijd wat voor je ligt.

een jeugd vol hoop lokt je naar een onbekende lichte toekomst.

zweel borst. wolkbreuk van 't geluk wees nog een keer zo goed voor deze plant.

hij reikt al naar de hemel, duizend twijgen schieten op en lopen uit in bloesems.

o, laat hem vrucht en laat hem vreugde dragen.

en laat een lieve hand het gouden fruit uit deze volle rijke takken plukken.

derde opkomst

antonio erbij

tasso welkom,

ik zie je als het ware voor het eerst.

geen man werd mooier aangekondigd. welkom dus.
nu ken ik je en ik ken je waarde.
ik bied je zonder aarzelen hand en hart en hoop dat jij mij ook niet afwijst.
antonio je bent vrijgevig met het aanbieden van gaven en ik moet ze op hun waarde schatten. laat me daarom aarzelen voor ik ze aanneem.
ik weet niet of ik jou er iets gelijkwaardigs voor terug geven kan.
ik wil niet overhaast en niet ondankbaar lijken.
laat mij dus voor ons allebei verstandig en bedachtzaam zijn.
tasso wie zou verstand veroordelen?
want elke stap in 't leven toont hoe hard dat nodig is.
maar mooier is het als de ziel ons zegt wanneer we niet voorzichtig hoeven zijn.
antonio laat ieder daarin bij zichzelf te rade gaan omdat hij zelf moet boeten voor zijn fouten.
tasso laat het zo zijn.
ik heb mijn plicht gedaan.
de wens van de prinses, die wilde dat wij vrienden worden, heb ik gerespecteerd, en heb mij aan je voorgesteld.
ik mocht niet terughoudend zijn antonio, maar ik wil me zeker ook niet opdringen. het zij zo.
de tijd en nadere kennismaking leren je misschien ooit vuriger te vragen om 't geschenk dat jij hier nu zo koel terzijde schuift.
antonio de gematigde wordt vaker koel genoemd door mensen die zich warmer vinden dan een ander als de koorts hen overvalt.
tasso je veroordeelt wat ook ik veroordeel, en wat ik vermijd.
want ik begrijp, al ben ik jong, dat duurzaamheid boven bevlieging gaat.
antonio heel slim.
hou vast dat inzicht.
tasso je hebt het recht mij raad te geven me te waarschuwen, want ervaring staat jou als een lang beproefde vriend ter zijde.
maar geloof me: een stil hart luistert naar de raad van elke dag het wordt door ieder uur gewaarschuwd, en oefent in 't geheim allang datgene wat jouw strengheid als iets nieuws denkt bij te brengen.
antonio 't is zeker prettig om met jezelf bezig te zijn als het ook maar resultaat heeft.
een mens leert zijn innerlijk van binnen uit niet kennen, want met eigen maat meet hij snel te klein en helaas vaak veel te groot. de mens herkent zich slechts in mensen, alleen het leven leert hem wat hij is.
tasso ik luister naar je met respect en instemming.
antonio toch denk jij bij die woorden
iets heel anders dan ik zeggen wil.
tasso zo komen wij niet nader tot elkaar.
het is niet slim, het is niet goed opzettelijk een ander te miskennen, wie hij ook is. 't verzoek van de prinses was nauwelijks nodig.
ik herkende je meteen: jij wilt alleen maar goed doen, bekommert je niet om je eigen lot, je denkt aan anderen, staat klaar voor iedereen en op de lichte deining van het leven staat je hart heel stevig.
kijk, zo zie ik jou.
en wie ben ik om jou niet tegemoet te komen? en een deel te zoeken van de schat die jij verbergt?
ik weet dat je geen spijt krijgt als jij je voor me openstelt.
ik weet dat ik je vriend zal zijn wanneer jij mij leert kennen.
en zo'n vriend had ik al heel lang nodig.
ik schaam me niet voor al mijn onervarenheid, en al mijn jeugd. de toekomst hangt nog ongerept als gouden wolk boven mijn hoofd.
o, neem mij aan je borst, jij edele man en wijd deze onstuimige, en onervaren jongen in, in 't matige gebruik van 't leven.
antonio jij vraagt in een moment wat tijd slechts langzaam prijsgeeft.
tasso in een moment geeft liefde prijs wat grote moeite niet in lange tijd bereikt.
ik vraag het ook niet van je, ik mag het eisen.
ik roep je op in naam van de deugd die goede mensen bij elkaar wil brengen.
en als ik nog een naam moet noemen:
de prinses. zij wil het. leonore.
zij wil mij tot jou brengen en jou tot mij.
o, laat ons aan haar wens voldoen.
o, laten we als vrienden voor deze godin verschijnen, haar onze dienst, haar onze hele ziel aanbieden om met zijn twee voor haar de grootste daad te doen.
nogmaals hier is mijn hand, sla toe.
trek niet terug en weiger nu niet langer, edele man, en gun mij het genot mij vol vertrouwen aan mijn meerdere te geven.
antonio jij vaart met volle zeilen.
het lijkt of je gewend bent om te winnen, overal de wegen breed de poorten wagenwijd te vinden.
ik gun iedereen succes en zijn geluk, maar
ik zie duidelijk dat wij nog te ver van elkaar verwijderd zijn.
tasso misschien in jaren en bewezen waarde maar in moed en goede wil doe ik voor niemand onder.
antonio goede wil brengt daden nauwelijks dichterbij en moed stelt zich de weg vaak korter voor.

wie zijn doel bereikt heeft wordt bekroond,
en wie een kroon verdient grijpt toch vaak mis. natuurlijk zijn er lichte kransen.
kransen zijn er in heel veel soorten, die kan men vaak moeiteloos bij 't wandelen bemachtigen.

tasso wat een godheid toekent aan de één
wordt de ander streng onthouden,
zo'n geschenk krijgt niet elkeen
hoe graag hij dat ook wouden.

antonio schrijf het toe aan het geluk, dat hoor ik liever want zijn keus is blind.

tasso maar de gerechtigheid draagt ook een blinddoek en sluit zijn ogen voor bedrog.

antonio natuurlijk hemelt de gelukkige 't geluk op.
hij zal het honderd ogen toedichten voor verdienste en verstand en voor zorgvuldigheid. laat hij het minerva noemen.
laat hij het noemen wat hij wil laat hij een klein geschenk voor een beloning houden, toevallige smuk voor
welverdiende sier.

tasso je hoeft niet duidelijker te zijn. het is genoeg.
ik kijk diep in je hart en ken je voor het leven.
o, kende mijn prinses je ook maar zo. verspil
de pijlen van je ogen en je tong maar niet.
je richt ze tevergeefs op deze krans die nooit
verwelkt hier op mijn hoofd. wees eerst zo groot hem mij niet te benijden. dan mag je 'm mij misschien betwisten. mij
is hij heilig en mijn hoogst bezit, maar toon de man die dat bereikt waarnaar ik streef, toon mij de held die ik slechts uit
verhalen ken.
toon me de dichter die zich met homerus, met vergilius mag vergelijken. en vooral:
toon mij de man die die beloning drie keer meer verdient dan ik, maar die zich drie keer meer dan ik voor deze kroon
zou schamen.
dan zal je me zien knielen voor de godheid die hem mij gegeven heeft.
ik sta niet op voor zij dit sieraad van mijn hoofd op 't zijne heeft gedrukt.

antonio en tot die tijd blijf jij hem zeker waardig.

tasso ik mag gewogen worden, dat zal ik echt niet uit de weg gaan.
maar verachting heb ik niet verdiend.
de kroon die onze vorst mij waardig achtte en die de hand van mijn vorstin voor mij gevlochten heeft, zal niemand mij
betwijfelen of bespotten.

antonio jou hoge toon en felle gloed zijn niet gepast, niet tegen mij en niet op deze plek.

tasso wat jij je hier veroorlooft past mij ook.
of is de waarheid soms van hier verbannen?
is in 't paleis de vrije geest gekerkerd?
moet een nobel mens hier onderdrukking dulden?
verhevenheid lijkt mij meer op zijn plaats.
verhevenheid van geest, of mag die er niet zijn in de nabijheid van de groteren der aarde?
dat mag die en dat moet die.
we komen dichter bij de vorst slechts door de adel die van onze vaders komt.
waarom niet door ons hart, dat de natuur niet ieder even groot gaf, zoals die ook niet iedereen een reeks van grote
voorouders kon geven.
alleen bekrompenheid zou zich hier angstig moeten voelen.
en de afgunst die zich tot zijn schaamte toont, zoals geen spin zijn vieze vuile web aan deze marmeren wanden kleven
zal.

antonio jijzelf bewijst dat ik gelijk heb om jou af te wijzen.
de overhaaste knaap wil met geweld de vriendschap en het vertrouwen van de man afdwingen, jouw onbeschaamdheid
noem je goed?

tasso veel liever wat jij onbeschaamd noemt dan wat ik onedel vind.

antonio je bent nog jong genoeg door strenge tucht het juiste pad te leren kennen.

tasso niet jong genoeg om me voor afgoden te buigen, en oud genoeg om jouw halsstarrigheid met koppigheid het hoofd
te bieden.

antonio waar lippenspel en snarenspeel beslissen, kom jij als held en winnaar uit de strijd.

tasso 't zou roekeloos zijn om me op mijn vuisten te beroemen want die heb ik nooit gebruikt, maar ik vertrouw ze wel.

antonio jij vertrouwt op de toegeeflijkheid die jou te vaak in je brutale leventje verwend heeft.

tasso dat ik volwassen ben dat voel ik nu.
met jou had ik het minst gewenst het waagspel van de wapens aan te gaan, alleen jij stapelt vuur op vuur.
van binnen kookt mijn merg en 't bijtende verlangen naar de wraak schuimt in mijn borst.
ben jij de man die je zegt te zijn, weersta me dan.

antonio jij weet niet wie je bent en waar je je bevindt.

tasso een heiligdom gebiedt ons nog geen smaad te verdragen.
jij lastert, jij ontwijdt hier deze plek niet ik, die jou vertrouwen, eerbied, liefde, 't mooiste offer aanbod.
jouw geest vervuult dit paradijs, jouw woorden deze schone zaal.
en niet het zwellende gevoel hier in mijn hart dat bruist om al jouw vlekken weg te spoelen.

antonio zo'n grote geestdrift in zo'n kleine borst.

tasso 't is ruim genoeg hier om mijn hart te luchten.

antonio ook het volk vindt opluchting in woorden.

tasso ben jij een edelman als ik, laat zien.
antonio dat ben ik, maar ik weet ook waar ik ben.
tasso kom mee naar buiten dan, waar onze wapens gelden.
antonio waar jij niet uit te dagen hebt, heb ik je niet te volgen.
tasso ja, dat obstakel komt de lafaard goed van pas.
antonio de lafaard dreigt alleen waar hij zich veilig weet.
tasso met graagte kan ik die bescherming missen.
antonio verlaag jezelf maar, deze plek verlaag je niet.
tasso laat deze plek mij vergeven dat ik dit moest dulden.
tasso trekt zijn zwaard. trek je zwaard of volg me, zodat ik je niet voor altijd zo verachten moet als ik je haat.

vierde opkomst
alfons erbij

alfons in wat voor ruzie vind ik jullie onverwacht?
antonio je ziet, mijn vorst, ik sta gelaten tegenover iemand die door razernij gegrepen is.
tasso ik smeek je, hou me tegen met één strenge blik.
alfons vertel antonio, tasso leg uit, hoe is onenigheid mijn huis binnengedrongen?
hoe heeft hij jullie zo gegrepen, van de weg van het fatsoen en van de wet van het verstand weg weten rukken in een roes?
ik ben verbijsterd.
tasso je herkent ons beiden niet, alfonso, dat geloof ik graag.
die man hier die bekend staat als verstandig en fatsoenlijk, heeft zich grof, onopgevoed en lomp en onbeschoft en ploertig tegen mij gedragen.
ik kwam hem vol vertrouwen tegemoet, en hij stootte me weg.
volhardend in mijn liefde drong ik aan maar bitter en steeds bitterder hield hij niet op tot hij de puurste druppel bloed in mij in gal veranderd had.
vergeef me dat je mij hier razend aantreft.
maar hij heeft schuld als ik me schuldig heb gemaakt, hij wakkerde de gloed aan die mij deed ontvlammen en die mij en hem verschroeiide.
antonio z'n hoge dichtersgeest ging met hem op de loop.
je hebt, alfonso, mij 't eerste aangesproken, hebt mij gevraagd, sta mij nu toe na deze vlotte prater ook te spreken.
tasso o ja, vertel, vertel maar woord voor woord.
herhaal als je dat kunt hier elke lettergreep en elk gebaar voor deze rechter, als je durft.
beledig jezelf nog een keer, getuig tegen jezelf. en ik zal er geen ademtocht, geen polsslslag van ontkennen.
antonio als jij nog meer te zeggen hebt, spreek.
zo niet, hou dan je mond en onderbreek me niet.
of ik, mijn vorst, dan wel dit heethoofd dit dispuut begonnen is, wie ongelijk heeft is een hele brede vraag die wij voorlopig kunnen laten rusten.
tasso hoe dat? het lijkt mij juist de eerste vraag wie van ons twee gelijk heeft en wie ongelijk.
antonio niet helemaal, al zal een bandeloze geest dat denken.
alfons antonio.
antonio genade, ik begrijp je wenk, maar laat hem zwijgen.
als ik ben uitgesproken mag hij verder praten.
jij beslist, ik zeg alleen: ik kan niet met hem vechten, kan hem niet aanklagen, noch mezelf verdedigen, ik kan mezelf niet als genoegdoening aanbieden – op dit moment.
want zoals hij hier staat is hij niet vrij.
hij is onderworpen aan een strenge wet die jouw genade hoogstens kan verzachten.
hij heeft me uitgedaagd, hij heeft gedreigd.
hij kon zijn naakte degen niet voor jou verbergen.
en als jij niet tussenbeide was gekomen dan had ook ik hier plichtvergeten medeschuldig en beschaamd voor jou gestaan.
alfons dat heb je niet zo goed gedaan.
tasso mij spreekt mijn eigen hart en zeker ook het jouwe vrij.
Ja, het is waar. ik dreigde, daagde uit, ik trok.
alleen, hoe scherp zijn tong mij stak met welgekozen woorden, en hoe snel zijn tand het fijne gif mijn bloed in splot, en hoe hij zo de koorts almeer verhoogde, kun je je niet voorstellen.
bedaard en koel hield hij mij op een afstand
en dreef me tot het uiterste.
jij kent hem niet, en nooit zul je hem kennen. ik bood de mooiste vriendschap aan
maar hij smeet mijn geschenk terug voor mijn voeten. wanneer mijn geest niet was ontvlamd dan zou ik jouw genade en je dienst niet waard zijn.
vergeef als ik de wet en deze plek geschonden heb, maar nergens zal ik nederig zijn, en nergens laat ik mij vernederen.
en als dit hart, waar het ook is, zichzelf en jou verzaakt, dan straf het en verstoot het.
en laat je oog me nooit meer zien.
antonio zo mak'lijk als die jongen zware lasten draagt en fouten van zijn kleren slaat als stof.
ik zou hem haast geloven, als ik de trucjes van de dichtkunst niet zou kennen, die erom bekend staan met het

ongelooflijke hun spelletjes te spelen.
of jij, mijn vorst, en of al jouw getrouwen deze daad zo onbeduidend zullen vinden, dat betwijfel ik.
een ware vorst biedt iedereen bescherming die hem en zijn woning, die onschendbaar is, ook vorstelijk benaderd.
net als op de treden van het altaar moet men elke hartstocht op de drempel onderdrukken.
daar blinkt geen zwaard, daar klinkt geen dreigement. zelfs een belediging roept daar niet om wraak. het open veld is
ruim genoeg voor wrok en onverzoenlijkheid.
daar zal een lafaard ook niet dreigen, een man niet vluchten.
deze muren werden door jouw voorvaders op veiligheid gebouwd en daartoe werd dit heiligdom gesticht.
waar rust met zware straffen streng en toch rechtvaardig werd gehandhaafd.
verbanning, kerker, dood trof iedereen die schuldig was. er werd geen onderscheid gemaakt.
de arm van 't recht verslapt niet door mildheid. zo werd de misdaad afgeschrikt.
nu zien we dat na een mooie lange vrede de roes van blinde woede weer de kop opsteekt.
heer, beslis, bestraf.
want wie kan zich bewegen binnen de grenzen van zijn plicht wanneer de wet en daadkracht van zijn vorst hem niet
beschermen.

alfons meer dan jullie beiden zeggen, kunnen zeggen, spreekt mijn hart zich onpartijdig uit.
je had je plicht beter gedaan als ik geen oordeel hoefde uit te spreken nu want recht en onrecht zijn hier nauw verwant.
wanneer antonio jou heeft beledigd dan heeft hij het goed te maken op de een of andere manier, zoals je eist.
ik wil dat jullie mij een schikking laten treffen.
en intussen, tasso, maakt je overtreding jou tot een gevangene.
als ik je nu vergeef zou ik de wet alleen voor jou verzachten.
verlaat ons tasso.
ga naar je kamer, alleen, en door jezelf bewaakt.

tasso is dit je rechterlijke uitspraak?

antonio voel je niet hoe mild hij is?

tasso met jou heb ik voorlopig niets meer te bespreken.

mijn vorst, je levert deze vrije man dus over aan gevangenschap.

het zij zo, je hebt het recht.

uit eerbied voor jouw heilig woord dwing ik mijn hart tot 't diepste zwijgen en dat is nieuw voor mij, zo nieuw dat ik
mezelf en jou en deze mooie plek nog nauwelijks herken.

maar deze ken ik goed – goed, ik gehoorzaam en hoewel ik hier nog veel zou kunnen zeggen en zou moeten zeggen,
zijn mijn lippen stom.

was het een misdaad? het lijkt er op dat ik voor misdadiger word aangezien.

en wat mijn hart ook zegt, ik ben gevangen, en ik zwijg.

alfons jij neemt het hoger op dan ikzelf, tasso.

tasso mij blijft het net zo onbegrijpelijk als het was, maar toch niet onbegrijpelijk. ik ben geen kind, ik had het kunnen
weten.

ineens zie ik het helder en meteen ben ik het kwijt.

ik hoor alleen nog maar mijn vonnis en ik zwijg.

dat zijn alweer teveel vergeefse woorden.

wen eraan om voortaan te gehoorzamen.

machteloze, je was vergeten waar je was het leek of hier op aarde het verblijf der goden was, nu word je overweldigd
door een laag-bij-de-grondse gebeurtenis.

maar gehoorzaam met plezier, want het past een man om zonder tegenzin het onaangename te doen.

neem eerst de degen die je me gegeven hebt toen ik de kardinaal naar Frankrijk volgde.

ik droeg hem niet met roem, maar zonder schande, ook vandaag.

dit hoopvolle geschenk geef ik met diep bewogen hart terug.

alfons weet jij dan niet dat ik het beste met je voor heb?

tasso mijn is lot te gehoorzamen, en niet te denken.

en het noodlot eist helaas dat ik ook afstand doe van een nog heerlijker geschenk.

de kroon staat de gevangene niet.

ik neem de krans die mij voor eeuwig leek gegeven eigenhandig van mijn hoofd.

te vroeg was mij zo'n groot geluk gegund en 't wordt me, alsof ik het niet op waarde wist te schatten, maar al te gauw
ontroofd.

je neemt jezelf af wat geen mens je af kon nemen en wat geen god een tweede keer zal geven.

wij mensen worden wonderlijk beproefd, en zouden 't niet verdragen als natuur ons geen lichtzinnigheid geschenken
had.

in onze ernst spelen we roekeloos en spijziek met onze grootste schatten.

we openen gewillig onze hand en laten onvervangbare bezittingen voorgoed ontglippen. bij deze kus voegt zich een
traan en draagt jou op aan de vergankelijkheid.

het zij geoorloofd, dat natte teken van mijn zwakte.

wie zou niet huilen als 't onsterfelijke zelfs niet veilig voor verwoesting is.

ga bij die degen liggen daar, die jou helaas niet heeft verworven, slinger je om hem.

en rust – als op de lijkst van een held – op 't graf van mijn geluk en van mijn hoop.

ik leg ze beide aan je voeten want wie is gewapend als jij boos bent?

en wie gekranst die jij miskent.

mijn heer. ik ga naar mijn gevangenis, en wacht op mijn berechting.

vijfde opkomst
alfons en antonio

antonio waar droomt die jongen zich naartoe? met wat voor kleuren schildert hij zijn aanspraak en zijn lot?
beperkt en onervaren denkt de jeugd dat het uniek en uitverkoren is zodat hij alles tegenover iedereen kan maken.
laat hij zich maar gestraft voelen. straffen, dat is goed zijn voor de jongen. de man zal ons er later voor bedanken.

alfons ik ben bang dat hij te zwaar gestraft is.

antonio als je hem zachtzinnig aan wilt pakken geef hem dan zijn vrijheid terug en laat het zwaard beslissen.

alfons als het moet, zal het gebeuren.
maar vertel me eerst hoe je zijn woede hebt gewekt.

antonio ik kan je nauwelijks zeggen hoe het ging.
als mens heb ik hem dan misschien gekwetst, als edelman heb ik hem niet beledigd.
en aan zijn lippen is zelfs in zijn grootste razernij geen onfatsoenlijk woord ontsnapt.

alfons dat meende ik ook te zien.
en wat ik dacht wordt door jouw woorden nog bevestigd. waar twee mannen vechten, houdt men redelijkerwijze de verstandigste voor schuldig.
je had geen ruzie met hem moeten maken, hem leiden zou je beter staan.
het is nog niet te laat, dit is geen zaak die jullie dwingt te vechten. zolang ik vrede handhaaf, wens ik er van te genieten in mijn huis.
herstel de rust, dat moet voor jou niet moeilijk zijn.
laat leonore sanvitale eerst proberen hem met zachte lippen te bedaren, dan zoek jij hem op. je geeft hem namens mij zijn volle vrijheid weer terug en wint met edele oprechte woorden zijn vertrouwen.
doe het snel, zoals je altijd doet.
je moet als vriend en vader met hem praten.
nog voor we weggaan wil ik horen dat er vrede is.
niets is voor jou onmogelijk als je maar wilt.
als 't moet dan blijven we een uurtje langer en dan laten we de dames heel voorzichtig afmaken wat jij begon.
zodra we terug zijn hebben zij van deze misstap 't laatste spoor gewist.
je houdt jezelf in vorm antonio, je hebt de ene zaak nog nauwelijks goed beëindigd of je pakt bij thuiskomst al een ander aan.
'k hoop dat je deze ook zo goed volbrengt.

antonio ik schaam me en ik zie in wat je zegt mijn schuld als in een held're spiegel.
met vreugde gehoorzaamt men de heer
die overtuigt terwijl hij ons gebiedt.

derde optreden

eerste opkomst
prinses leonore

prinses waar is eleonoor?
ik weet niet wat er is gebeurd.
ik weet niet wie van beiden schuldig is.
ik wil mijn broer niet spreken, en antonio ook niet, voor ik weer rustig ben, voor ik gehoord heb hoe het zit en wat het worden kan.

tweede opkomst
leonore erbij

prinses wat is er gebeurd?
leonore meer dan we weten heb ik niet gehoord. het ging hard tegen hard. tasso trok z'n zwaard maar je broer kwam tussen beiden en het lijkt erop dat tasso deze ruzie is begonnen.
antonio is vrij en praat met zijn vorst, maar tasso is verbannen naar zijn kamer en alleen.

prinses ach, dat we toch zo hopeloos verleren om de stille goede raad van 't hart te volgen.
heel zacht spreekt in ons hart een god, heel zacht maar heel verstaanbaar laat hij weten wat we moeten aangaan, en wat ontvluchten.
antonio leek vanmorgen al veel stugger dan normaal, afstandelijk.
toen tasso naast hem stond toen waarschuwde mijn geest me al.
kijk alleen al naar het uiterlijk van deze twee: profiel en toon en blik en loop, in alles spreken ze elkaar tegen.
daartussen kan nooit liefde zijn.
maar de hoop haalde me over: ze zijn allebei verstandig, ze zijn edel en ontwikkeld en het zijn je vrienden.

dus ik spoorde de jongen aan. hij gaf zich helemaal, hoe mooi, hoe warm gaf hij zich aan mij over, helemaal.
o, had ik maar meteen antonio gesproken.
ik aarzelde, er was maar weinig tijd.
ik wilde niet direct bij 't eerste dat ik zei de jongen bij hem aan bevelen vertrouwde op fatsoen en hoffelijkheid, op de
gebruiken in de wereld, die de omgang tussen vijanden zelfs glad laten verlopen.
en vreesde niet van die ervaren man het onberekenbare van de jeugd.
het is gebeurd.
het kwaad was ver bij mij vandaan, nu is het hier.
o, geef me raad, wat moet ik doen?

leonore aan wat je zegt voel jij toch zelf wel dat het moeilijk is hier raad te geven.
dit is geen misverstand tussen gelijkgestemden, dat lossen woorden, desnoods wapens, snel en simpel op.
twee mannen zijn het – en dat voelde ik allang – die elkaar als vijand zien omdat natuur niet één man van ze heeft
gemaakt.
en waren ze zo slim hun eigen voordeel in te zien dan gingen ze als vrienden door het leven.
dan traden ze als één man op en deelden macht, geluk, plezier.
dat hoopte ik, maar tevergeefs.
de ruzie van vandaag – waarover die ook gaat – is bij te leggen. maar dat is nog geen garantie voor de toekomst, zelfs voor
morgen niet.
ik denk dat 't het beste is als tasso voor een tijd op reis gaat.
hij zou naar rome of florence kunnen gaan. en daar zoek ik hem binnen enkele weken op, zou als vriendin op zijn
gemoed kunnen werken.
intussen moet jij hier antonio, die zo van ons vervreemd is, dichter bij jezelf en bij je vrienden brengen.
zo lost de tijd misschien wel op wat nu onmogelijk lijkt.

prinses jij stort jezelf in het genot, vriendin en ik moet afzien; is dat eerlijk?
leonore jij hoeft van niets af te zien, behalve dat waar je nu toch niet van genieten kunt.
prinses moet ik dan zomaar een vriend verbannen?
leonore behouden, die je slechts in schijn verbant.
prinses mijn broer zal hem niet willen laten gaan.
leonore wel als hij het net zo ziet als wij.
prinses het is moeilijk jezelf te straffen voor een vriend.
leonore je redt daarmee de vriend voor jezelf.
prinses ik zeg geen ja.
leonore dan wacht je maar op groter onheil.
prinses je pijnigt me, en weet niet of het helpt.
leonore we zullen snel ontdekken wie zich hier vergist.
prinses als het zo zijn moet, vraag dan verder niets.
leonore wie een besluit kan nemen, overwint zijn pijn.
prinses ik besluit niets, maar laat het gebeuren.
als hij maar niet te lang weggaat.
en laat ons voor hem zorgen leonore, zodat hij niets tekort komt, en mijn broer ook in den vreemde ruimschoots in zijn
onderhoud voorziet.
praat met antonio, want hij krijgt veel bij alfons voor elkaar.

leonore een woord van jou, prinses, is veel meer waard.
prinses ik kan, dat weet je mijn vriendin, echt niet iets vragen voor mezelf of voor mijn vrienden; ik leef het liefst stil
voor mij uit.
ik heb mezelf dat vroeger vaak verweten maar daar ben ik overheen.
daar scheldt één van mijn vrienden mij met regelmaat om uit: 'je bent zo onzelfzuchtig,' zegt ze dan, 'dat is heel mooi,
alleen ben je het wel zo erg dat jij ook de behoeften van je vrienden niet aanvoelt.'
ik laat het gaan en moet dan dat verwijt ook maar verdragen.
dus des te meer verheugt het me dat ik mijn vriend daadwerkelijk van nut kan zijn.
mijn moeders erfdeel komt mij toe, ik wil graag helpen om voor hem te zorgen.

leonore o, prinses, ook ik ben in de gelegenheid dat ik me als vriendin bewijzen kan.
hij is geen goede huisman, waar hij tekort schiet zal ik hem handig weten bij te sturen.

prinses neem hem mij dan maar af.
als ik hem missen moet gun ik hem boven iedereen aan jou.
ik zie wel in dat het zo beter is.
maar moet ik dan ook deze pijn als goed en heilzaam prijzen?
dat was mijn lot van jongs af aan, ik ben er aan gewend.
verlies van groot geluk voel je maar half als je niet zeker was van het bezit.

leonore ik hoop dat jij ooit zo gelukkig wordt als jij verdient.
prinses eleonore, gelukkig? wie is dan gelukkig?
mijn broer zou ik zo kunnen noemen, omdat
zijn grote hart zijn lot altijd zo opgewekt aanvaardt. alleen wat hij verdient dat kreeg hij nooit.
en is lucretia gelukkig?
die mooie vrouw, dat grote hart, maar niet in staat om kinderen te geven aan haar man.
hij houdt van haar en neemt het haar niet kwalijk maar er woont geen vreugde in hun huis.
en wat had onze moeder aan haar wijsheid?

haar uitgebreide kennis en haar grote geest,
behoedden die haar dan voor die extreme religieuze dwaling? men nam ons bij haar weg, nu is ze dood ze liet ons
kinderen zelfs niet de troost dat ze met god verzoend, gestorven is.

leonore o, kijk niet naar wat iedereen moet missen, bedenk toch liever wat er blijft.
wat blijft er niet voor jou, prinses?

prinses wat er dan blijft? geduld, eleonore.
van jongs af aan heb ik dat kunnen oefenen.
wanneer mijn broer en zus plezier met vriendjes hadden, hield ziekte mij gevangen in mijn kamer.
en in gezelschap van allerlei ellende leerde ik al vroeg wat afzien is.
één ding deed mij in mijn eenzaamheid plezier: de liefde voor het zingen.
ik hield mezelf bezig, wiegde pijn en elk verlangen, zo met zachte tonen in.
ook dit geluk was mij niet lang gegund. de dokter nam het van me af, zijn strenge voorschrift snoerde mij de mond.
dus om te leven moest ik lijden en zelfs die ene kleine troost moest ik ontberen.

leonore zo veel vrienden hebben je gevonden, nu ben je heel gezond en levenslustig.
prinses ik ben gezond, wat zeggen wil: ik ben niet ziek.
de trouw van al mijn vrienden maakt dat ik gelukkig ben. ik had een vriend –
leonore – die heb je nog –
prinses – en zal hem snel verliezen.
de eerste keer dat ik hem zag was veelbetekenend.
want nauwelijks bijgekomen, pijn en ziekte waren nog maar net geweken, keek ik schuchter om me heen, was blij met
elke dag en met mijn broer en zus, ik zoog de zoete hoop als pure balsem in me op.
ik durfde voor het eerst vooruit te kijken in het leven, en uit de verte kwamen mij vriendelijke gestalten tegemoet.
toen stelde, leonore, mijn zus een jongen aan me voor. en – ik moet het je bekennen – ik sloot hem in mijn hart, meteen,
en zal hem daar voor eeuwig houden.

leonore mijn prinses, daar moet je geen spijt van hebben.
het goede kennen is een voorrecht, dat je nooit kan worden afgenomen.

prinses het allermooiste, dat wat boven alles uitstijgt, moet je vrezen als een vlam, die geweldig is zolang hij in de haard
brandt of als fakkel je verlicht, maar als hij onbeheersbaar om zich heen grijpt is de ellende niet te overzien.
laat me maar, ik praat teveel. en kan beter verbergen, zelfs voor jou, hoe zwak en ziek ik ben.

leonore een ziek hart herstelt het snelst
als je klaagt en iemand alles toevertrouwt.

prinses als het vertrouwen beter maakt, genees ik snel want ik vertrouw je helemaal.
ach mijn vriendin, ik heb dan wel besloten dat hij weg moet gaan, maar ik voel nu de eindeloze pijn van alle lange
dagen al omdat ik missen moet waar ik zo van geniet.
de ochtendzon verdrijft zijn mooie droombeeld niet meer van mijn ogenleden, mijn eerste blik op onze tuin zoekt hem
vergeefs daar in de ochtendmist.
hoe heerlijk werd de wens vervuld om elke heldere avond bij elkaar te zijn.
elkaar nog beter te kennen, elkaar beter te verstaan. en elke dag werd mijn stemming opgewekter. tot vandaag was elke
dag een leven voor me.
zorgen zwegen, ieder angstig voorgevoel was stil, de stroom droeg ons gelukkig in een bootje over lichte golven, en we
hoefden niet te roeien.
maar nu, op dit droevige moment, overvalt de angst voor de toekomst mijn hart.

leonore de toekomst geeft je vrienden terug
en brengt je nieuwe vreugde, nieuw geluk.

prinses ik wil graag houden wat ik heb.
afwisseling is leuk maar nutteloos.
ik moest hem wel bewonderen, daarom had ik hem lief.
ik moest hem liefhebben omdat met hem mijn leven echt een leven werd zoals ik nooit gekend had.
eerst zei ik mezelf: blijf bij hem uit de buurt.
ik ontweek hem en ontweek hem maar ik kwam alleen maar dichterbij.
zo zacht gelokt, zo hard gestraft.

leonore als het woord van een vriendin niet troosten kan, zal de tijd, de stille kracht van deze mooie wereld, op den duur
je pijn verzachten.

prinses ja ze is mooi, de wereld! in haar uitgestrektheid beweegt zich zoveel goeds.
maar het lijkt steeds een stap op ons vooruit te lopen, en lokt ons bang verlangen stap voor stap door 't leven naar het
graf.
de mensen vinden zelden wat voor hen bestemd lijkt.
zo zelden, dat ze alles willen houden wat een gelukkige hand te pakken kreeg.
wat zich vrijwillig aan ons gaf dat scheurt zich los, en wat we gretig pakten laten we weer gaan.
geluk bestaat, alleen kennen wij het niet.
we kennen het wel. we weten niet wat het waard is.

derde opkomst
leonore is alleen

leonore ik heb medelijden met haar goede, grote hart. een droevig lot treft de prinses.
ach, zij verliest maar denk jij iets te winnen?

is het dan zo nodig dat hij weggaat?
maak jij het nodig, om voor jezelf alleen het hart en de talenten te bezitten die jij nu nog met een ander deelt? en ongelijk deelt.
is het eerlijk zo te handelen?
ben je niet rijk genoeg?
wat mis je nog? je hebt een echtgenoot, een zoon en rijkdom, stand en schoonheid, en je wilt hem daar bovenop? hou je van hem?
wat zou het anders zijn waarom je hem niet missen wilt?
geef het maar toe. hoe opwindend is het om jezelf te spiegelen in zijn geest? wordt het geluk niet twee keer groter, twee keer heerlijker als zijn lied je optilt en je draagt als op een wolk?
dan ben je pas benijdenswaardig.
je bent, je hebt niet slechts wat iedereen zou willen – iedereen ziet het en iedereen weet het.
het vaderland noemt jouw naam en kijkt tegen je op. dat is de hoogste top van elk geluk.
is laura soms de enige naam die op ieders lippen liggen mag?
had alleen petrarca het recht de mooie onbekende te bezingen?
waar is de man die zich mag vergelijken met mijn vriend?
zoals de wereld hem bewondert, zal de wereld na ons hem bewonderend blijven noemen.
en zou het nou niet heerlijk zijn om hem in de schittering van dit leven aan mijn zij te hebben? zo met lichte tred met hem
de toekomst tegemoet te gaan?
dan hebben tijd en ouderdom geen vat op je, en ook de laffe laster van de afgunst niet, die altijd meedrijft met de golven van de roem.
zijn lied vereeuwigt wat vergankelijk is.
je bent nog mooi en nog gelukkig als de loop der dingen je allang heeft weggerukt.
je moet hem hebben. haar neem je niets af, want haar genegenheid voor hem is als haar andere hartstochten: als het stille, bleke maanlicht verlichten ze de wandelaar maar spaarzaam op zijn nachtelijke pad. geen warmte geven ze, en gieten geen genot
of levenslust over hem uit. zij is tevreden als ze hem ver weg gelukkig weet, zoals ze ook genoot toen zij hem dagelijks zag.
bovendien wil ik me met mijn vriend niet van haar en van dit hof verbannen.
ik kom weer terug, en breng hem mee.
zo moet het zijn.
hm. daar komt onze wilde vriend. eens zien of ik hem temmen kan.

vierde opkomst
antonio erbij

leonore je brengt ons oorlog in plaats van vrede. het lijkt wel of je terugkomt uit een legerkamp, een veldslag waar geweld regeert, de vuist beslist, en niet uit rome, waar wijze waardigheid de handen zegenend heft en aan zijn voet een wereld ziet die graag gehoorzaamt.
antonio je verwijten moet ik dulden, mijn vriendin, maar het excuus ligt er niet ver vandaan.
het is gevaarlijk wanneer men zich te lang verstandig en gematigd moet gedragen.
aan je zijde loert een kwade genius die met geweld van tijd tot tijd een offer eist.
en dat heb ik deze keer helaas op kosten van mijn vrienden moeten maken.
leonore je hebt je lang voor anderen ingespannen en je naar hun wil geschikt.
jij miskent je vrienden nu je ze terug ziet en maakt ruzie met ze of het vreemden zijn.
antonio lieve vriendin, dat is het risico.
bij vreemde mensen ben je op je hoede, daar hou je je gedeisd, omdat het nog van nut kan zijn; alleen bij vrienden ben je ongedwongen, leun je op hun liefde en laat humeur zijn vrije loop, je hartstocht wordt door niets geremd, en zo verwond je in de eerste plaats van wie je 't meeste houdt.
leonore in zo'n rustige beschouwing zie ik mijn goede vriend gelukkig helemaal terug.
antonio ja, 't doet me pijn, en ik beken het graag, dat ik mezelf vandaag zo mateloos verloor.
maar geef het toe, wanneer een eerlijk man met gloeiend hoofd van 't zware werk komt en dan in de felbegeerde schaduw 's avonds voor een nieuwe inspanning denkt uit te rusten en hij vindt een nietsnut breeduit in zijn schaduw, mag hij dan ook niet iets menselijks voelen in zijn borst?
leonore als hij echt zo menselijk is, wil hij
die schaduw ook wel delen met een man die zijn rust verzacht, zijn werk verlicht door een gesprek, door mooie klanken.
de boom die schaduw biedt is breed, mijn vriend, en niemand hoeft een ander te verdringen.
antonio laten we elkaar niet over en weer beeldspraken toespelen, leonore.
er zijn veel dingen op de wereld die men een ander gunt en graag wil delen. maar er is een schat die je alleen gunt aan wie hem echt verdient, en een ander die je met de beste wil met niemand ooit zal delen.
vraag je mij wat deze schatten zijn: de lauwer en de gunsten van een vrouw.
leonore heeft de krans om het hoofd van onze jonge vriend de ernstige man beledigd? Had jij dan voor zijn mooie dichtwerk een bescheidener beloning kunnen vinden.
want een werk dat niet van deze wereld is, dat in de lucht zweeft, alleen maar klank is, met lichte beelden onze geest begoochelt, kan men alleen maar met een waardig symbool belonen.

en zoals hij zelf maar nauwelijks de aarde raakt, zo raakt de hoogste beloning nauwelijks zijn hoofd.
een onvruchtbare tak is het geschenk dat de vruchteloze liefde van de bewonderaarster aan de dichter geeft, waarmee zij dan haar schuld een beetje kan vergoeden.
je misgunt het beeld van de martelaar toch ook zijn gouden aureool niet?
en ik verzeker jou, een lauwerkrans wijst, waar je hem ook ziet, eerder op lijden dan geluk.
antonio moet jouw beminnelijke mond mij leren om de ijdelheid van deze wereld te verachten?
leonore jou hoef ik niet te leren wat de waarde van bezit is.
maar het lijkt er op dat je een verstandig man van tijd tot tijd zijn rijkdom in het juiste licht moet laten zien.
een hoogstaand man als jij zal op een waanidee van gunst en eer geen aanspraak willen maken.
het werk dat jou aan onze vorst en al je vrienden aan jezelf bindt is levend en concreet, dus moet het loon ook tastbaar en ook levend zijn.
jouw lauwer is het vorstelijke vertrouwen dat op je brede schouders rust.
een zware last maar licht gedragen.
het algemeen vertrouwen is jouw roem.
antonio over de gunst van vrouwen zeg je niets.
je bedoelt toch niet dat ik die kan ontberen?
leonore het is maar hoe jij het opvat. aan gunsten kom je niets te kort, en je zou ze makkelijker kunnen missen dan die brave jongen.
want zeg nou zelf, hoe moet een vrouw het klaarspelen om op haar manier voor jou te zorgen, van jou haar werk te maken?
bij jou is alles orde, alles zekerheid.
je zorgt voor jezelf zoals je voor een ander zorgt.
je hebt wat men je graag zou willen geven.
maar hij houdt ons op ons terrein voortdurend bezig, hem ontbreken duizend kleinigheden waar een vrouw zich graag voor inspant.
hij draagt het liefst het mooiste linnengoed, een zijden pak met wat borduursels.
hij gaat graag goed gekleed, hij kan gewone stof zoals een knecht die op zijn lijf draagt niet verdragen. alles moet hem mooi en goed, voornaam en stijlvol staan. maar hij is niet in staat om dat allemaal te kopen,
en als hij het bezit, om het in goede staat te houden. hij heeft nooit geld, is altijd onzorgvuldig.
dan weer laat hij hier een kledingstuk liggen, dan weer daar.
hij kan niet terugkomen van een reis zonder de helft van zijn bagage kwijt te zijn, of hij wordt bestolen door zijn knecht.
dus, antonio, moet je het hele jaar wel voor hem zorgen.
antonio en die verzorging maakt hem liever nog dan lief.
gelukkig is de jongen wiens gebreken men tot deugden rekent en die men vertederd gunt als man de jongeheer nog uit te hangen, die zich op zijn zoete zwaktes mag beroemen.
je moet me maar vergeven als ik een beetje bitter word, maar je zegt niet alles, je zegt niet wat hij waagt.
hij is gewiekster dan je denkt.
hij warmt zich aan twee vlammen tegelijk, legt knopen waar het uitkomt en haalt die dan weer los.
met zulke kleine kunstjes wint hij zulke grote harten.
dat is toch ongelofelijk?
leonore juist dat bewijst dat vriendschap onze drijfveer is.
en als wij zijn liefde weer met liefde terugbetalen, belonen wij het mooie hart dan niet te zuinig dat zichzelf geheel vergeet om voor zijn vrienden in een mooie droom te leven?
antonio verwen hem meer en meer, verslijt zijn zelfzucht maar voor liefde, beledig al je vrienden die je met een trouwe ziel zijn toegedaan, breng die hooghartige je hulde en vernietig het vertrouwen van je vrienden.
leonore we zijn niet zo partijdig als je denkt, we wijzen onze vriend heel vaak terecht.
we hopen hem te vormen zodat hij meer van zichzelf geniet en hij zich meer aan het genot van anderen kan geven.
maar wat hem te verwijten is, ontgaat ons niet.
antonio toch prijzen jullie veel van wat je af zou moeten keuren.
ik heb hem door, hij laat zich makkelijk kennen en is te trots zich te verbergen.
soms verzinkt hij in zichzelf, alsof de hele wereld in zijn borst zit, alsof hij genoeg heeft aan zijn eigen wereld, en alles om hem heen
niet meer bestaat. hij laat het los, hij laat het vallen, stoot het van zich af, en hij verstilt – opeens alsof door een onopgemerkte vonk een bom ontploft, barst hij uit in vreugde,
woede, waanzin of verdriet.
dan wil hij alles grijpen, alles vatten. dan moet gebeuren wat hij maar verzint.
in een moment moet er zijn wat jarenlange voorbereiding vergt, in een moment verholpen zijn wat hard werken in geen jaren op zou lossen.
hij vraagt het onmogelijke van zichzelf zodat hij het van anderen kan eisen.
de uitersten van alle dingen wil hij in zijn geest bijeenbrengen.
dat lukt maar één op de miljoenen, en hij is niet die man. tenslotte valt hij, er niets beter van geworden, in zichzelf terug.
leonore hij doet niemand kwaad, alleen zichzelf.
antonio toch kwetst hij anderen maar al te vaak.
kun je ontkennen dat in zo'n hartstochtelijk moment dat hem zo vlug bevangt, hij waagt alfonso, de prinses, en wie dan ook, te beledigen en te belasteren? misschien maar een moment, maar die momenten komen vaak terug.

leonore misschien is het wel goed voor hem
als hij een tijdje hiervandaan gaat – en nuttig voor ons.
antonio misschien, misschien ook niet. maar dat is nu geen optie want dat wil ik niet op mijn geweten hebben.
het zou kunnen lijken of ik hem verjaag en ik verjaag hem niet.
wat mij betreft kan hij hier rustig blijven.
als hij zich met mij verzoenen wil en als hij naar mijn raad wil luisteren zouden wij heel redelijk samen kunnen leven.
leonore nu hoop jij zelf op een gemoed te werken dat je net had opgegeven.
antonio wij hopen altijd.
en in alles is hopen beter dan vertwijfelen.
wie kan berekenen wat mogelijk is?
alfonso houdt van hem, hij moet hier blijven.
en al vormen we hem tevergeefs, het is niet hij alleen die wij verdragen moeten.
leonore zo zonder hartstocht en zo onpartijdig had ik je niet ingeschat.
jij hebt je snel bekeerd.
antonio mijn leeftijd moet een voordeel hebben.
al ontkom ik er niet aan vergissingen te maken, ik weet me te beheersen.
jij wilde mij verzoenen met je vriend, nu vraag ik dat van jou.
doe wat je kan om hem weer tot zichzelf te laten komen zodat alles snel weer bij het oude is.
ik ga zelf pas naar hem toe zodra ik van je hoor dat hij weer rustig is, en als jij denkt dat mijn aanwezigheid het kwaad niet erger maakt.
wat je ook doet, doe het meteen want alfonso gaat vanavond naar de stad terug, en ik ga met hem mee.

vijfde opkomst
leonore is weer alleen

leonore dit keer zijn we het niet eens, mijn lieve vriend.
mijn voordeel en het jouwe gaan vandaag niet hand in hand.
ik gebruik de tijd om tasso voor mezelf te winnen. vlug.

vierde optreden

een kamer

eerste opkomst
tasso is alleen

tasso ben je uit een droom ontwaakt en heeft
dat heerlijke bedrog je plotseling verlaten?
of ben je na een dag van grote wellust overvallen door een slaap, die je ziel gevangen houdt met zware boeien?
ja, je waakt en droomt.
waar zijn de uren die met bloemenkransen speelden om je hoofd?
de dagen dat je geest zich vrij en vol verlangen in het uitgespannen blauw daarboven boorde?
al leef je nog, en voel je aan jezelf, je voelt jezelf aan en je weet niet of je leeft.
is het mijn schuld of is het iemand anders' schuld dat ik hier schuldig zit?
was het een misdaad waarvoor ik moet boeten?
is mijn hele fout niet een verdienste?
ik keek hem aan en werd door goede wil en valse hoop wat overhaast: daar stond een man die toch in ieders aanzien stond.
ik ging met open armen op hem af maar ontmoette slot en grendel, en geen hart.
had ik maar beter nagedacht hoe ik de man ontvangen moest die 'k vroeger al verdacht vond.
maar wat er ook gebeurd is, hou je vast aan deze zekerheid: haar heb ik gezien. ze stond voor me. ze praatte tegen me.
en ik heb haar gehoord. de blik, de toon en de betekenis van die woorden zijn van mij, voor eeuwig. niets kan me dat afnemen.
al kwam mijn geest te snel in opstand, en al gaf ik in mijn borst te haastig lucht aan deze vlam die mij nu zelf verteert,
ik kan er niet om rouwen.
zelfs als ik mijn levenslot voor eeuwig zou verspelen, zette ik nog eens alles in op haar en waagde vrolijk elke gok die mij in het verderf zou storten.
het zij zo. nu heb ik wel getoond dat ik haar vertrouwen waard ben. dat geeft me moed, zelfs nu de zwarte poorten van een eindeloze rouw zich onverbiddelijk voor me openen. ja, het is gebeurd.
de zon van schitterende gunst gaat plotseling voor mij onder. de vorst onttrekt mij aan zijn oog en laat me op dit smalle donkere pad verloren staan.
dat akelige, fladderende volk, die hatelijke hofhouding van de oude nacht zwermt op me af.
waarheen, waarheen zet ik mijn stap om deze gruwel te ontvluchten die nu om me heen raast, om aan de afgrond te

ontkomen die nu voor me ligt?

tweede opkomst

leonore erbij

leonore wat is er gebeurd? lieve tasso, heeft

je geestdrift, je argwaan je zo opgehitst?

hoe is het gebeurd?

wij staan allemaal versted.

je zachtmoedigheid, je vriendelijke aard, je snelle kijk, je scherpe verstand, je kalmte, de beheersing van je tong en lippen – mijn dierbare vriend, ik herken je bijna niet.

tasso je hebt gelijk: ik ben niet meer ikzelf en ben het nog zo goed als ik het was.

het lijkt een raadsel, en dat is het niet.

jij kent me, ik ken me niet meer.

leonore mijn lieve vriend, ik snap niet wat je zegt, hoe je het zegt.

leg uit.

heeft de belediging van deze botte man je zo gekrenkt dat jij jezelf en ons miskent? je kunt me toch vertrouwen.

tasso ik ben niet beledigd, je ziet me juist gestraft omdat ik beledigd heb.

de knoop van te veel woorden wordt door 't zwaard gemakkelijk en snel ontward, alleen ik ben gevangen.

je weet niet eens – schrik niet lieve vriendin – dat je vriend hier in een kerker zit.

alfons straft me als een schooljongen.

ik wil met hem geen ruzie, kan het niet.

leonore je lijkt meer aangedaan dan nodig.

tasso dacht jij dat ik zo zwak ben, zo'n klein kind dat zoiets mij meteen ontwricht?

nee, wat gebeurd is, raakt me niet zo diep.

mij raakt alleen wat het voor mij betekent.

maar laat hen die me benijden, mijn vijanden, goed oppassen.

het vrije veld is open.

leonore ten onrechte verdenk jij iedereen

daar ben ik nu van overtuigd.

en ook antonio is niet zo vijandig als jij denkt. de ergernis van vandaag –

tasso die laat ik er volledig buiten. neem alleen antonio, hoe hij was en hoe hij blijft.

ik heb me altijd al geërgerd aan dat stug verstand en dat hij steeds de meester speelt.

in plaats van uit te zoeken, of de geest van zijn publiek niet voor zichzelf al op het goede spoor zit, schoolmeestert hij

over alles, dat jij beter en veel dieper voelt, hij hoort geen woord dat je hem zegt, en zal je altijd onderschatten.

onderschat te worden, onderschat door een hooghartig man die lachend op je neer kijkt.

ik ben nog niet zo oud en niet zo wijs dat ik alleen maar minzaam terug zou lachen.

het kon toch niet zo blijven, vroeg of laat moesten wij wel botsen, en later zou 't alleen maar erger zijn geworden.

ik erken één meester slechts: de meester die mij voedt, die volg ik graag en verder hoef 'k geen leraar.

ik wil vrij zijn in het denken en het dichten,

in het handelen beperkt de wereld ons genoeg.

leonore hij spreekt vaak genoeg met ontzag over jou.

tasso omzichtig wil je zeggen, heel verstandig en berekenend.

dat ergert me het meest, hij weet zo glad en zo betrekkelijk te praten dat zijn lof verachting wordt en dat niets erger en

niets harder aankomt dan waardering uit zijn mond.

leonore had jij gehoord, mijn vriend, hoe hij net over jou en je talent sprak en dat de goede natuur juist jou gegeven

heeft.

hij voelt wel degelijk wat jij bent en hebt, en schat het ook op waarde.

tasso geloof me, een zelfzuchtig hart ontkomt niet aan de kwaal van de bekrompen afgunst.

een man als hij vergeeft een ander wel, vermogen, stand en aanzien, want hij denkt: dat heb je van je zelf, dat krijg je

als je wilt, als je volhardt, als het geluk je gunstig is.

maar iets dat de natuur alleen kan geven, wat voor de grootste moeite, ieder streven altijd onbereikbaar blijft, wat goud

noch zwaard, noch wijsheid, noch volharding af kan dwingen – dat zal hij nooit vergeven.

hij gunt het mij?

die met zijn stijve geest de gunst der muzen gelooft af te dwingen?

die, als hij de gedachten van een handvol dichters aan elkaar rijgt, denkt dat hij zelf een dichter is?

veel eerder gunt hij mij de vorst zijn gunst, dan het talent dat die godinnen zo'n verweesde arme jongen gaven.

leonore zag jij het maar zo helder in als ik.

o, jij vergist je, want zo is hij niet.

tasso maar als ik me in hem vergis, vergis ik me heel graag.

ik prent me in dat hij mijn ergste vijand is

en zou ontoestbaar zijn als ik nu milder

over hem moest denken. het is waanzinnig

om in alles redelijk te zijn, dat is jezelf vernietigen.

de mens heeft in zijn kleine wezen twee gevoelens nodig: liefde en haat.

ik moet van nu af aan die man als voorwerp van mijn diepste haat beschouwen.
en niets kan mij de lust ontnemen.

leonore mijn lieve vriend, als jij die overtuiging niet laat varen dan zie ik niet in hoe je nog langer aan het hof wilt blijven.

tasso ik weet, mooie vriendin, hoe lang ik hier al overbodig ben.

leonore dat ben je niet, dat zal je ook nooit zijn. integendeel, je weet hoe graag de vorst en de prinses je bij zich hebben, en als hun zuster uit urbino komt dan komt zij minstens net zoveel voor jou als voor haar familie.
ze denken allen even goed over je en elk van hen vertrouwt je onvoorwaardelijk.

tasso o, leonore, wat is dat voor vertrouwen?
heeft hij over zijn staatszaken dan ooit één woord, één ernstig woord met mij gewisseld? als hij al eens in mijn bijzijn met zijn zuster en met anderen beraadslaagde, dan vroeg hij niets aan mij.
dan was het altijd maar: 'antonio komt. ik zal antonio schrijven. vraag het aan antonio.'

leonore je klaagt in plaats van te bedanken.
als hij je onvoorwaardelijke vrijheid laat dan eert hij je, zoveel als hij je eren kan.

tasso nee, hij laat me met rust, want hij vindt me nutteloos.

leonore je bent niet nutteloos en zelfs niet als je rust.
jij koestert zorg en ergernis al veel te lang
als een geliefd kind aan je borst.
ik heb er heel vaak over nagedacht, en ik kan
erover blijven nadenken zolang ik wil: op deze mooie grond gedij je niet. o, tasso. – geef ik je een raad?
spreek ik het uit? – je moet hier weg.

tasso ontzie de zieke niet, o, lieve dokter.
geef hem een medicijn, het geeft niet als het bitter smaakt. het gaat erom dat hij geneest.
mijn goede en verstandige vriendin, ik zie het zelf, het is voorbij.
ik kan hem wel vergeven, hij mij niet.
en hem hebben ze nodig, en mij niet helaas.
want hij is heel verstandig, en ik niet helaas.
hij werkt mij in de nesten, en ik kan, ik mag niet tegenwerken.
mijn vrienden laten het gebeuren, zij zien het aan.
ze bieden nauwelijks weerstand terwijl ze zouden moeten vechten.
jij denkt dat ik hier weg moet, en dat denk ik ook.
het ga je goed.
ik zal ook dat verdragen.
jullie lieten mij al los, geef mij de kracht en moed om mij nu ook van jullie los te maken.

leonore ach, van ver af zie je alles helder
wat dichtbij verwacht.

tasso dat zullen we dan zien.
ik ken de wereld al van toen ik klein was.

leonore als ik jou een raad mag geven: ga toch naar florence, waar een vriendin heel lief voor jou zal zorgen.
wees gerust, ik ben het zelf.
ik reis er binnen enkele dagen heen om daar mijn man te zien, en kan hem en mezelf geen groter plezier doen dan
wanneer ik jou in ons midden breng.
verder zeg ik niets, jij weet het zelf bij wat voor vorst je in de buurt zult komen, en wat voor mannen deze mooie stad in
het hart bewaart, en wat voor vrouwen.

tasso 't is heel verleidelijk wat je zegt, precies de wens die ik in stilte koester.
het is alleen te nieuw.
laat mij erover denken.

leonore ik ga dus met de schoonste hoop van hier, voor jou en mij en voor dit huis.
denk na, en als je goed hebt nagedacht dan zal het moeilijk zijn iets beters te bedenken.

tasso alleen nog dit, lieve vriendin. vertel me, hoe denkt de prinses nu over mij?
was ze boos? wat zei ze? neemt ze het me kwalijk?

leonore omdat ze je kent heeft ze je gauw vergeven.

tasso heb ik iets bij haar verspeeld?

leonore de gunst van een vrouw verspeel je niet zo makkelijk.

tasso zal zij me laten gaan, wanneer ik weg wil?

leonore als dat het beste voor je is, ja zeker.

tasso zal ik de genade van de hertog niet verliezen?

leonore vertrouw op zijn grootmoedigheid.

tasso we laten de prinses hier helemaal alleen?

leonore geen beter gezelschap dan een vriend op afstand die gelukkig is.
zo zal het zijn, ik weet dat jij gelukkig wordt.
je hoeft niet ontevreden te vertrekken.
op bevel van alfons komt antonio naar je toe.
hij verwijt zichzelf de bitterheid waarmee hij jou gekwetst heeft. en ik smeek, ontvang hem vriendelijk en kalm.

tasso ik zou met elke stemming voor hem kunnen staan.

leonore laat de hemel het me geven, lieve vriend, dat ik jou de ogen open voor je weggaat en laat zien dat niemand in

het hele land je achtervolgt of haat of in het geniep omlaag haalt, teistert.
je vergist je echt.
zoals je gewoonlijk voor het plezier van anderen dicht, dicht jij op dit moment een web waar je zelf pijnlijk in verstrikt raakt.
ik zal alles doen om dat uit elkaar te scheuren, zodat jij vrij het mooie pad van het leven kunt bewandelen. het ga je goed. ik hoop snel op gunstig nieuws.

derde opkomst
tasso is weer alleen

tasso ik moet erkennen dat geen mens me haat en dat geen mens me achtervolgt, dat alle list en elk onzichtbaar web zich louter in mijn hersens spint en weeft.
ik moet bekennen dat ik ongelijk heb, dat ik anderen onrecht aandoe, die dat niet van mij verdienen.
en dat juist nu, nu mijn gelijk en nu hun valsheid zonneklaar is.
ik moet goed beseffen hoe ruimhartig alfons mij zijn gunst verleent, op het moment dat hij, zwak als hij is, zich door mijn vijanden de ogen laat vertroebelen.
dat hij bedrogen wordt, kan hij niet zien.
dat zij bedriegers zijn, kan ik niet aantonen.
en alleen opdat hij zich makkelijk laat bedriegen, moet ik nu zwijgen, zelfs vertrekken.
en wie geeft me deze raad? wie praat zo lief zo goedbedoeld en zo verstandig op me in?
leonore, leonore sanvitale, mijn tedere vriendin.
jou ken ik nu.
waarom vertrouwde ik haar lippen ooit wanneer ze mij haar gunst en haar genegenheid met zoete woorden toonde.
hoe vaak heb ik mezelf bewust bedrogen, nu zie ik het, en zie het veel te laat. ja, toen ik in de gunst stond, vlijde zij zich – o zo zinnelijk en teder – tegen de gelukkige. en nu ik val keert ze mij haar rug toe, net als het geluk.
nu komt ze als een werktuig van mijn vijand aangeleden en slijmt met gladde tong betoverende taal, die kleine slang.
ze leek zo lieflijk, lieflijker dan ooit.
elk woord liep als een weldaad van haar lippen.
maar die slijmerij kon al haar valse voorwendsels niet lang voor mij verbergen.
op haar voorhoofd stond te duidelijk het tegendeel van alles wat ze zei geschreven.
moet ik hier weg?
moet ik zo snel ik kan naar florence?
en waarom naar florence?
ik weet het wel.
daar heerst sinds kort het huis der medici, en ook al is de vijandschap met alfons d'este dan niet openlijk toch heerst er kille afgunst tussen deze twee families.
zodra de vorsten daar me rijkelijk hun gunst betonen, zoals ik mag verwachten, dan trekt die kruiperige hoveling antonio, mijn trouw meteen in twijfel.
het zou hem niet veel moeite kosten.
ja, ik ga hier weg, maar niet zoals jullie willen. ik ga, maar verder dan je denkt.
wat moet ik hier? wie houdt me hier nog vast?
o, ik begreep elk woord maar al te goed
dat ik van leonores lippen lokte.
lettergreep voor lettergreep ving ik het op, en nu weet ik precies hoe de prinses over me denkt – geen twijfel. 'ze zal me zeker laten gaan, wanneer ik weg wil, – als dat het beste voor me is.'
o, was het maar een hartstocht in haar borst, die mijn geluk en mij te gronde richtte.
'k had nog liever dat de dood mij greep dan deze hand die mij zo koud en stijf laat vallen – ik ga hier weg. wees op je hoede, laat je niet misleiden door
de schijn van vriendschap of van goedheid.
geen mens bedriegt je meer als je jezelf niet meer bedriegt.

vierde opkomst
antonio erbij

antonio hier ben ik tasso om een woord met je te speken als je rustig naar me luisteren wilt en kunt.
tasso je weet dat handelen mij niet geoorloofd is maar ik denk dat luisteren en wachten me wel past.
antonio ik tref je kalm, zoals ik had gehoopt
en wil graag openhartig met je praten.
maar eerst bevrijd ik jou uit naam van onze vorst en maak de zwakke boeien los die je in schijn gebonden hielden.
tasso de willekeur bevrijdt me, zo als ze me bond. ik neem het aan, en ik zie af van verdere vervolging.
antonio namens mezelf zeg ik het volgende: het schijnt dat mijn woorden jou meer dan diep hebben gekrenkt.
zelfs meer dan ik, emotioneel bewogen als ik was, het zelf ervoer.
toch is geen hoon onbedoeld uit deze mond ontsnapt.
als edelman heb jij niets te wreken, en zal als man vergiffenis niet weigeren.

tasso wat harder aankomt, krenk of hoon, hoef ik niet te onderzoeken.
het één dringt diep in 't merg, het ander schampt de huid.
de pijn van hoon keert bij de man terug die hoopt te raken, het zwaard stelt de ander vlug tevreden, maar een gekrenkt hart herstelt zich niet zo snel.

antonio nu is het mijn beurt bij jou aan te dringen: deins niet terug, vervul mijn wens, en de wens van onze vorst. hij stuurde me naar jou.

tasso ik ken mijn plicht en schik me erin.
het is vergeven voorzover dat gaat.

antonio ik dank je en ik zou graag willen dat je mij en mijn welwillendheid meteen en vol vertrouwen op de proef stelt.
zeg mij, wat kan ik voor jou doen? ik doe het graag.

tasso je biedt me aan wat ik alleen kon wensen. je hebt mijn vrijheid teruggegeven, ik vraag je nu te zorgen dat ik die ook kan gebruiken.

antonio wat bedoel je nou? wees duidelijk.

tasso je weet dat mijn gedicht voltooid is, maar het is nog verre van volmaakt.
vandaag heb ik het aan de vorst gegeven en ik wilde hem meteen ook een verzoek doen.
veel van mijn vrienden zitten momenteel in rome ze hebben me in brieven hun correcties op mijn werk gegeven. maar ik wil liever niets veranderen als ze mij niet beter overtuigen; en met brieven is dat niets gedaan.
aanwezigheid lost die knelpunten eenvoudig op. ik wilde het vandaag zelf aan de hertog vragen maar vond geen gelegenheid.
en nu kan ik dat niet meer.
ik hoop dat jij voor mij verlof kan regelen.

antonio het lijkt me niet zo raadzaam te vertrekken juist op het moment dat je voltooide werk je aanbeveelt bij onze vorst en de vorstin.
een dag van gunst is als een dag van oogst: zodra het rijp is moet je aan de slag.
wanneer je nu vertrekt, dan win je niets, misschien verlies je zelfs wat je al hebt gewonnen.

tasso dat heb ik niet te vrezen, want alfons is zeer nobel, en altijd heel grootmoedig tegen mij geweest.
maar waar ik op hoop, dat wil ik aan zijn hart te danken hebben, en niet ontfutselen aan zijn genade. ik wil niets van hem ontvangen waarvan hij spijt krijgt, dat hij 't gaf.

antonio vraag hem dan niet je nu te laten gaan. hij zal het niet graag doen.

tasso hij zal het wel graag doen, als het maar goed gevraagd wordt. en dat kan jij best, als je maar wilt.

antonio maar wat voor reden voer ik aan?

tasso laat mijn gedicht uit elke regel spreken. bescheiden hoopte ik de grote meesters uit de oudheid te benaderen, en onze ingeslapen tijdgenoten op te roepen tot een grote daad, door met een christenleger gevaar en roem te delen van de heilige oorlog.
als mijn gedicht de beste mannen wekken moet, dan moet het ook de beste mannen waard zijn.

antonio maar de vorst is hier, met anderen, die je net zo goed als die romeinen kunnen helpen.
maak hier je gedicht af, dit is de plek, en haast je dan naar rome voor je roem.
jij wilde toch niet iets vragen wat hij niet graag geeft?
en moet ik in iets bemiddelen waar ik zelf niet achter sta?

tasso je weigert me de eerste dienst waarmee je mij je aangeboden vriendschap kunt bewijzen?

antonio de ware vriendschap toont zich door op het goede moment te weigeren.
de liefde geeft heel vaak een schadelijk geschenk, als zij meer denkt aan de wens van hem die vraagt, dan aan zijn geluk.
het lijkt erop dat jij op dit moment dat wat jij vurig wenst als goed beschouwt en nu meteen wilt hebben waar je naar verlangt.
ik heb de plicht dat ik zoveel ik kan de haast die jou zo kwalijk opjaagt temper.

tasso al zo lang ken ik deze tyrannie der vriendschap die van alle tyrannieën wel de onverdraaglijkste is. jij denkt alleen wat anders, en denkt alleen daarom dat jij alleen het goede denkt.

antonio maar moet ik jou bewust in koelen bloede schaden?

tasso maak jij je daar geen zorgen over.
met zulke woorden hou je me niet tegen.
en bovendien, je hebt me vrij verklaard, de deur die naar de hertog leidt, staat voor me open.
aan jou de keus, 't is jij of ik. we hebben geen moment meer te verliezen.
als jij niet gaat dan ga ik zelf en zien we wel waar het op uitdraait.

antonio gun me nog wat tijd en wacht alfonso's terugkomst af. maar niet vandaag.

tasso nee, nu meteen.
mijn zolen branden hier op deze marmeren vloer, en eerder zal mijn geest niet rusten dan wanneer het stof achter me opstuift op de open weg.
je ziet dat ik op dit moment niet goed in staat ben met mijn heer te spreken.
je ziet dat ik mezelf niet en geen kracht ter wereld mij nu in de hand heeft.
alleen met boeien kan je me bedwingen.
alfons hij heeft me vrijgesproken.
zorg jij nu dat ik weg kan gaan zodat ik tot mezelf kom. dan keer ik snel weer tot mijn plicht terug.

antonio je brengt me aan het twifelen.
wat moet ik doen?
die dwalingen van jou zijn wel aanstekelijk.

tasso als ik geloven moet dat jij het beste met me voor hebt, doe dan wat ik wens en wat jij kan.

zodat alfonso me laat gaan, en ik zijn hulp en zijn genade niet verlies.
dat dank ik dan aan jou, en heb dat graag aan jou te danken.
maar koester jij nog wraakgevoelens in je hart, en wil je mij verbannen van dit hof, wil je mijn toekomst ondermijnen,
wil je me alleen en zonder hulp de wereld injagen – hou dan voet bij stuk en weiger.
antonio als ik je toch in het verderf moet storten, tasso, dan moet het maar op jouw manier.
na afloop zal wel blijken wie zich hier vergist.
jij wilt hier weg.
bij voorbaat zeg ik jou, je keert dit huis nog niet de rug toe, of je hart verlangt al terug terwijl je koppigheid je voort
blijft jagen.
in rome wacht je pijn, verwarring en verdriet, en jij zult hier noch daar je doel bereiken.
ik zeg dit niet om het je af te raden, ik voorspel alleen wat er gebeurt en nodig je bij voorbaat uit in het ergste geval te
vertrouwen op mij.
ik ga nu naar alfonso, zoals jij het wilt.

vijfde opkomst
tasso is alleen

tasso ja ga maar, en ga maar in de zekerheid
dat jij me overtuigt van al je goedheid.
zo leer ik huichelen, daarin ben jij een meester, en ik ben een snelle leerling.
zo dwingt het leven ons te kijken op, nee, zelfs te zijn zoals degene die we eerst verachtten.
nu zie ik wat de kunst is van de hoffelijke intrige.
antonio wil mij van hier verjagen maar wil de schijn niet wekken dat hij mij verjaagt.
hij speelt toegeeflijk en verstandig, zodat ze mij maar koppig en onhandig vinden. benoemt zich tot mijn voogd om mij,
die hij niet klein kon krijgen, tot kleuter te verlagen.
zo benevelt hij het voorhoofd van de hertog, het oog van de prinses.
alfons vindt dat ze me moeten houden, want de natuur heeft mij een mooi talent gegeven – helaas heeft zij die hoge
gave jammerlijk gepaard aan allerlei gebreken, aan tomeloze trots, aan de overdrevenste gevoeligheid en aan een
eigenwijze zwaarheid.
maar het is niet anders, 't noodlot heeft die ene man nu eenmaal zo gemaakt.
dan moet je hem ook nemen als hij is, hem dulden en verdragen, en misschien mag je wat hij aan vreugde kan
verschaffen op een goede dag als onverwachte winst genieten.
en verder moet je 'm laten leven, laten sterven zoals hij geboren is.
is dit de onwankelbare alfons die ik ken?
die vijanden trotseert en vrienden trouw beschermt?
ken ik hem zo, zoals hij mij behandelt?
ik ken nu wel mijn ongeluk.
het is mijn lot dat iedereen alleen voor mij verandert die voor anderen vast en trouw en eerlijk blijft, zo makkelijk
verandert – in een oogwenk, in een zucht.
heeft niet de komst van deze man alleen mijn hele lot omvergegooid, in minder dan een uur?
ja.
zoals zich alles aan me opdrong, maakt zich nu alles van me los.
en zoals iedereen me aantrok, en me aan zich wilde binden, stoot nu iedereen me af, word ik gemeden.
en waarom?
weegt hij alleen dan op tegen mij en alle liefde die ik eens in overvloed bezat?
ja, nu ontglipt me alles.
ook jij.
ook jij.
prinses, je laat me in de steek.
in deze donkere uren heeft ze me geen enkel teken van haar gunst gestuurd.
en heb ik dat van haar verdiend?
arm hart, dat 't zo natuurlijk vond haar te vereren.
onweersstaanbaar trok haar oog mij aan, haar mond. mijn knieën hielden nauwelijks stand en ik had al mijn wilskracht
nodig om me overeind te houden, hou vol mijn hart, helder inzicht laat je niet benevelen. ook zij.
kan ik het wel zeggen als ik het niet geloven kan. maar ik geloof het wel, en wou dat ik het kon verzwijgen. ook zij. ook
zij. vergeef het haar, maar lieg jezelf niet voor: ook zij. ook zij.
o, deze woorden waaraan ik zou twifelen zolang er maar een zucht vertrouwen in me was. ja, deze woorden griffen
zich als een vonnis van het noodlot in de stalen kantlijn van mijn volgeschreven klachtenboek.
nu zijn mijn vijanden pas sterk, nu ben ik voor altijd van mijn kracht beroofd.
hoe kan ik vechten als zij vecht in het leger
tegenover mij. waaraan kan ik vasthouden
als zij me niet haar hand toesteeekt.
je waagde het te denken, sprak het uit, en het is waar nog voor je het kon vrezen, nu, voor de wanhoop al je zinnen met
zijn stalen klauwen uit elkaar scheurt, klaag het bittere noodlot aan, en herhaal alleen: ook zij. ook zij.

vijfde optreden

tuin

eerste opkomst
alfons en antonio

antonio ik heb gepleit en aangedrongen maar van zijn standpunt breng ik hem niet af. hij smeekt hartstochtelijk dat jij hem korte tijd naar rome toe laat gaan.

alfons ik erger me kapot, ik zeg het je, en ik zeg je liever dat ik me erger dan dat ik mijn ergernis verberg en erger maak. hij wil op reis, goed, ik hou hem niet tegen.

hij wil weg, hij wil naar rome, 't zal zo zijn.

maar laat die sluwe medici hem mij nu niet ontfutselen. dat heeft italië zo groot gemaakt, dat ieder met zijn buurman vecht om zelf de betere te bezitten, te benutten.

de vorst die geen talenten om zich heen verzamelt is een veldheer zonder leger, en wie de stem der dichtkunst niet beluistert is een barbaar, wie hij ook is.

ik heb hem uitverkoren en ontdekt.

en ik ben trots dat hij bij mij in dienst is en omdat ik veel voor hem gedaan heb wil ik hem niet zonder reden laten gaan.

tasso de genade die je mij al zo vaak schonk

verschijnt vandaag in 't volle licht.

je vergeeft wat ik zo ondoordacht en zo verwerpelijk in jouw nabijheid heb misdaan.

je hebt mij met mijn aartsvijand verzoend, je vindt het goed dat ik een tijdje wegga en wilt mij toch nog in je gunst bewaren.

ik neem nu vol vertrouwen afscheid, en ik hoop dat deze korte uitstap me geneest van alles wat me nu beklemt.

alfons ik wens je veel geluk op reis, hoop dat je opgeknapt en helemaal genezen bij ons terugkomt.

dan betaal je ieder uur dat je ons afneemt nu met dubbele winst terug.

tasso o vorst, je overlaadt hem met genade

die zich onwaardig voelt en niet in staat is te bedanken.

antonio ik weet niet wat ik zeggen moet want ik draag hier de schuld van wat vandaag gebeurd is.

ik beken mijn misser graag maar het blijft aan jou om te vergeven.

alfons antonio, nee, wees nou maar rustig, ik reken het jou in het geheel niet aan.

antonio als je niet gelooft dat ik het uiterste gedaan heb ons weer te verzoenen, zou ik echt ontroostbaar zijn.

alfons ik ken het karakter van die man maar al te goed.

ik weet ook wat ik zelf gedaan heb, hoe ik hem heb ontzien, hoe ik totaal vergeten ben dat ik eigenlijk iets van hem moest eisen.

tasso in plaats van dank heb ik wel een verzoek.

antonio als anderen veel doen voor de één, dan is het redelijk dat die ene zich terdege afvraagt wat die anderen ten goede komt.

wie zijn geest zo hoog ontwikkeld heeft, is die niet dubbel zo verplicht zich te beheersen? en denkt hij daar aan?

alfons rust hebben we nu eenmaal nooit.

zodra we aan 't genieten toegekomen zijn, wordt ons meteen ter oefening in dapperheid een vijand of ter oefening in geduld een vriend gestuurd.

antonio het is een feit: een buitensporig leven veroorzaakt zware, woeste dromen, laat ons tenslotte dromen op klaarlichte dag.

wat is zijn argwaan anders dan een droom?

waar hij ook gaat, hij denkt dat hij door vijanden omgeven wordt.

geen mens kan zijn talenten zien zonder hem te benijden, geen mens kan hem benijden zonder hem te haten, en hem wreed te achtervolgen. hij voelt zich nog bedreigd onder bescherming van een vorst. een vriend zelfs geeft hem geen vertrouwen.

en voor zo'n man hoop jij geluk en rust, en van hem vreugde voor jezelf te krijgen?

alfons je zou gelijk hebben, antonio, als ik meteen profijt van hem verwachtte.

maar het werkt al in mijn voordeel dat ik niet onmiddellijk en onvoorwaardelijk op resultaat uit ben.

niet alles kan ons op dezelfde manier van dienst zijn. wie veel benutten wil, benut de dingen naar hun eigen aard, dat levert je het meeste op.

tasso mijn gedicht ligt mij zeer na aan 't hart. ik heb al veel gedaan, geen moeite en geen vlijt gespaard, alleen is het voor mij niet goed genoeg.

ik wil daar, waar de geest van grote mannen rondwaart, en nog altijd invloed heeft, daar wil 'k opnieuw naar school gaan.

zodat mijn werk jullie waardering pas echt waard is.

alfons pas op dat je de lieflijke natuur die in je verzen leeft, door al te strenge ijver niet vertrap.

en luister niet naar elke raad.

de duizenden gedachten van zoveel verschillende mensen die allemaal een ander leven en een andere mening hebben vat de dichter in zijn wijsheid samen.

hij deinst er niet voor terug de ene voor het hoofd te stoten als hij de ander daardoor des te meer behaagt.

tasso geef mij de vellen terug waarover ik me schaam dat ik ze heb gegeven.
alfons je kunt me niet vandaag al afnemen wat je me vandaag pas hebt gegeven.
dat wil niet zeggen dat je het niet hier en daar voorzichtig wat kunt bijvijlen.
ik beloof dat je heel snel een kopie van 't gedicht ontvangt.
dan blijft er iets van jouw hand in mijn handen, zodat ik er met mijn zusters eerst eens goed van kan genieten.
en wanneer jij het dan nog volmaakter terugbrengt, zullen we nog meer genieten, en je slechts hier en daar als vrienden kritiseren.

tasso beschaamd herhaal ik mijn verzoek: geef me mijn gedicht terug, mijn hele wezen steunt volledig op dit werk.
nu moet het worden wat het worden kan.

alfons ik waardeer de drang die je bezielt.
maar, goede tasso, als het kan moet je een tijdje van de wereld gaan genieten en wat afleiding gaan zoeken, met een kuur je bloed verversen.

antonio hoe dwaas en bitter heb ik hem al regelmatig met zijn arts zien kibbelen.
lachwekkend, als het niet belachelijk was wat de ene kwelt en wat de ander plaagt.
'ik voel me niet zo lekker,' zegt hij bang en moedeloos: 'wat scheppen jullie op over je kunde, maak me beter.' 'goed.'
antwoordt de dokter, 'vermijd dan dit en dat.' – 'dat kan ik niet.' 'neem dan dit drankje in.' – 'o, nee, dat smaakt afschuwelijk, dan komt de natuur in opstand.' – 'drink dan water.' – 'water? nooit van mijn leven. ik ben zo waterschuw als een gebeten hond.' – 'dan kan ik u niet helpen.' – 'en waarom niet?' – 'uw kwaal brengt aldoor nieuwe kwalen met zich mee en als ze u niet doodt, zal ze u elke dag steeds erger kwellen' – 'mooi is dat, waar bent u dokter voor? u kent mijn kwaal, dan moet u ook het middel weten, en zorgen dat het lekker smaakt, zodat ik niet om van het lijden af te komen, eerst verschrikkelijk moet lijden.'
jij lacht erom, toch is het waar.
je hebt het zelf toch ook gehoord?

alfons ik heb het vaak gehoord en vaak verontschuldigd.

tasso ik voel me goed als ik me aan mijn werk kan overgeven en zo maakt mijn werk me beter.
jij kent mij al zo lang, ik gedij niet in een overvloed aan vrijheid.
rust geeft me geen rust.

alfons alles wat jij denkt en doet, voert jou diep in jezelf naar binnen.
er liggen om ons heen zovele afgronden die door het noodlot zijn gegraven.
maar in ons hart daar gaapt de diepste, en 't is verleidelijk om je daarin te storten.
ik smEEK, bevrijd je van jezelf.
de mens wint wat de dichter zal verliezen.

tasso het leven is geen leven meer voor mij als ik niet mag denken en niet dichten.
verbied je ook de zijderups te spinnen omdat die zich naar zijn dood toe spint?
zijn kostelijke web ontwikkelt hij vanuit zijn binnenste en houdt niet op voor hij zich in zijn lijkwade gewikkeld heeft.
om bij terugkeer van de zon de vleugels uit te slaan.

alfons ik vind alles goed!
maar luister, tasso, jij hebt van zoveel mensen al het levensgenot verdubbeld.
ik smEEK, leer zelf de schoonheid van het leven kennen dat je hebt, en je nog tien keer meer gegund is. leef wel.
hoe eerder je terugkomt hier, hoe meer je welkom bent.

tweede opkomst

prinses erbij, tegen het einde van de scène de anderen

prinses dus ga je ons verlaten, of eigenlijk, je blijft op belrigardo achter en gaat dan bij ons vandaan, tasso?
ik hoop maar voor een korte tijd? je gaat naar rome?

tasso daar ga ik eerst naartoe.
en als mijn vrienden me zo goed ontvangen, als ik hoop, dan leg ik daar de laatste hand aan mijn gedicht.
er zijn veel mannen daar die zich in ieder opzicht meesters mogen noemen.
en heeft niet in de mooiste stad ter wereld ieder plein en elke steen ons iets te vertellen? wanneer ik mijn gedicht daar niet voltooi, zal ik het nooit voltooiën.
maar helaas, ik voel al aan dat ik in niets geluk heb. veranderen zal ik het, voltooiën nooit.
ik voel het al te goed: de grote kunst, die ieder voedt, die de gezonde geest verheft en moed geeft, zal mij te gronde richten, zal me steeds verjagen.
dan moet ik weer vertrekken en ga ik vlug naar napels.
ik ga vermomd, ik trek 't armzalige gewaad aan van een pelgrim of een herder.
ik ga snel naar de kust, zoek daar meteen een boot met welwillende mensen, met boeren die naar de markt geweest zijn, en nu terug naar huis gaan, mensen uit sorrento, want ik moet gauw naar sorrento oversteken. daar woont mijn zuster, die met mij de enige vreugde was in de ellende van mijn ouders.
ik praat met niemand in de boot, ik ga
zonder iets te zeggen aan land, ik loop zwiiggend het pad omhoog, en aan de poort vraag ik:
'waar woont cornelia? wijs het me aan,
cornelia sersale?' vriendelijk wijst een spinster me de straat, legt uit welk huis.
zo klim ik verder. de kinderen lopen met me mee en gluren naar de wilde hardos van die sombere vreemdeling.
dan kom ik op de drempel.

de deur staat al open, dan stap ik het huis binnen – en vraag: kent u torquato tasso? hij is dood.
prinses open je ogen, tasso, als dat mogelijk is, herken toch het gevaar, waarin je je begeeft.
ik vergeef je anders zou ik zeggen: is het edel zo te praten? is het edel om alleen maar aan jezelf te denken, en het hart van al je vrienden pijn te doen?
weet jij niet hoe mijn broer over jou denkt?
en hoe mijn zus en ik op jou gesteld zijn?
heb jij dat niet gevoeld en niet herkend?
is alles in een ogenblik veranderd, tasso, het is maar weinig wat we van je vragen en dan nog lijkt het teveel te zijn.
vertrouw jezelf aan onze vriendschap toe.
we willen niets van jou, wat je niet bent, zolang je met jezelf genoeg neemt.
jij maakt ons gelukkig als je zelf gelukkig bent, maar als je het geluk ontvlucht dan doe je ons verdriet.
en als je ons soms ongeduldig maakt is dat alleen omdat we willen helpen maar helaas zien dat er niets te helpen valt,
als jij niet zelf de hand grijpt van een vriend, die, gretig naar je uitgestrekt, je niet bereikt.
het is een troost een vriend die korte tijd op reis wil gaan een klein geschenk te geven, ook al was het maar een wapen
of een nieuwe jas.
maar jou kan je niets meer geven, jij gooit verontwaardigd alles weg wat je bezit, verkiest de pelgrimsschelp, de zwarte mantel en de lange staf, en gaat uit vrije wil in armoede op pad. en neemt ons af waar jij met ons alleen van kon genieten.
ik vind geen hoop meer in mijn hart, en zie geen troost voor jou en – ons. ik kijk om me heen of er geen god is die ons helpen kan.
kon ik maar een geneeskrachtig kruid bedenken, of een drank die vrede in je geest kan brengen, en aan ons.
het liefste woord dat van de lippen vloeit, het zuiverste geneesmiddel, dat werkt niet meer. ik moet je laten maar verlaten kan mijn hart jou niet.
tasso o god, is zij 't echt, die met je praat en met je is begaan?
herkende je dat grote hart dan niet? hoe kon in haar aanwezigheid de angst je grijpen en bedwingen?
vergeef de sterveling dat zijn vertroebeld oog
je niet meteen herkende. hij kent je weer.
jij bent het. en nu ben ik het ook.
spreek jij voor mij, en neem me in bescherming.
zeg wat ik moet doen, maar laat me hier op belrigardo blijven, of stuur me weg, naar consandoli of waarheen je wilt.
alfons heeft zoveel mooie huizen, zoveel tuinen die het hele jaar bewaakt moeten worden – jullie komen er hooguit een dag, misschien zelfs maar een uur.
ja, kies de afgelegenste, waar jullie 't hele jaar niet komen, stuur me daar naartoe. en laat me daar van jou zijn.
wat zal ik goed voor jullie bomen zorgen.
de citroenen in de herfst met planken en met stenen afdekken. de mooiste bloemen zullen in de perken hun wortels uitslaan, ieder pad en ieder stukje gras zal schoon en sierlijk zijn.
en geef me ook de zorg voor het paleis.
ik zal op tijd de ramen openzetten, zodat vocht de schilderijen niet beschadigt.
ik zal de wanden die met stucwerk zijn versierd met de zachtste stoffer afnemen, de vloer zal blank en helder glimmen.
geen tegel raakt er uit de voeg, geen sprietje gras zal tussen de spleten groeien.
je staat voor me.
is het een vergissing die me naar je toe trekt? is het woede? is het een verhoogde geest die eindelijk de hoogste waarheid vat? ja, dit gevoel alleen kan mij gelukkig maken en maakte mij alleen ellendig toen ik me ertegen verzette.
ik probeerde deze hartstocht te verbannen, ik vocht en vocht tegen mijn diepste wezen, verwoestte zo mezelf, die helemaal van jou is –
prinses wanneer je wilt dat ik nog langer naar jou luister, tasso, temper dan die gloed, die maakt me bang.
tasso houdt de rand van 't glas de wijn tegen
die bruisend zwelt en schuimend overstroomt?
met ieder woord verhoog je mijn geluk, met ieder woord glanzen je ogen feller.
mijn blik wordt wazig in het licht van dit geluk. mijn zinnen wankelen. mijn voeten houden me niet meer.
je trekt me onweerstaanbaar naar je toe.
onstuitbaar dringt mijn hart zich aan je op.
je hebt me voor altijd overwonnen.
dus neem bezit van mij. *hij valt haar in de armen, en drukt haar stevig tegen zich aan.*

derde opkomst
tasso en antonio

antonio wanneer er iets volkomen onverwachts gebeurt, als wij iets onbeschrijflijks zien, staat onze geest heel even stil;
we hebben niets waarmee we 't kunnen vergelijken.
tasso voltooi je werk, nu zie ik wat jij bent. voltooi je werk en martel me, nu over mij de staf gebroken is, maar langzaam dood.
trek aan de pijl, dat ik de weerhaak die mijn vlees verscheurt nog beter voel.
wees de beulsknecht want het staat je goed.
je bent een kostbaar werktuig voor die tiran.
ja, tiran. je kon niet tot het einde blijven huichelen – maar triomfeer.
en ga maar weg, ik haat je.
ik voel in elke vezel haat tegen de macht die laag en onrechtvaardig ingrijpt.

ze hebben me gekranst, om me versierd als offerdier naar het altaar te leiden.
ze hebben me met gladder praat mijn enige bezit ontfutseld, mijn gedicht, om 't niet meer terug te geven.
nu zie ik wel in waarom ik mij moest laven aan mijn geluk. 't is een complot, en jij bent het brein.
opdat mijn werk maar niet volmaakt zou worden, zodat mijn naam niet nog bekender wordt, omdat mijn critici nog
duizend zwakke plekken zouden vinden, totdat men mij tenslotte helemaal vergeet, daarom moest ik mij oefenen in het
nietsdoen, daarom moest ik mijn talent ontzien.
o waardevolle vriendschap, dierbare bezorgdheid. ik stelde me de samenzwering die zich onzichtbaar om me heen
spon, afschuwelijk voor, maar nu ik hem doorzie is het nog afschuwelijker.
en jij, sirene, die mij zo zacht, zo hemels lokte, nu zie ik wat je bent.
o god, waarom zo laat.
alleen onszelf bedriegen we zo graag.
en we vereren 't uitschot dat ons vereert.
mensen kennen elkaar niet.
alleen galeislaven kennen elkaar, die dicht opeen gepakt en vastgeklonken aan een bank, zitten te hijgen. waar niemand
iets kan eisen en waar niemand iets heeft te verliezen, die weten wie ze zijn.
waar iedereen zich eerlijk voordoet als een schoft en z'n gelijke als een schoft beschouwt.
maar wij doen heel beleefd, alsof we niet de ander kennen, zodat die ander ons niet zal kennen.
hoe lang verborg jouw heilige verschijning de lichtekooi die kleine kunstjes uithaalt.
nu zie ik jou ontdaan van alle charme.
en die geslepen kleine koppelaarster, hoe diep vernederd zie ik haar nu voor me.
ik hoor de zachte stappen ritselen, nu ken ik jullie allemaal.
het is genoeg.
ik wil hier weg. als jij zo redelijk bent laat me dan gaan.
antonio ik laat je zo in deze toestand niet alleen.
tasso praat niet zo aardig tegen me, en laat me geen verstandig woord meer horen.
gun me dat geluk, zodat ik me niet eerst bezin om daarna buiten zinnen te raken.
of moet ik me aan jou gevangen geven?
ik geef me over, en dan is het gedaan.
ik bied geen weerstand, maar ik ga wel weg.
en ik zeg nog eens om mezelf te pijnigen, hoe mooi het was wat ik vergooide.
ik wil alleen maar afscheid nemen, alleen maar afscheid nemen.
geef me jouw aanwezigheid één ogenblik terug.
misschien genees ik –
nee, ik ben verstoten, ben verbannen, ik heb mezelf verbannen, ik zal die stem nu niet meer horen, die ogen nooit meer
zien –
antonio je moet je niet zo laten kennen.
tasso ben ik zo ellendig als ik lijk?
ben ik zo zwak als ik me voordoe?
is alles dan verloren?
heb ik geen talent meer over?
is alle kracht verdwenen die tekeer ging in mijn hart?
en ben ik niets, helemaal niets geworden?
ja, alles is er nog. maar ik ben niets.
ik ben aan mezelf ontruk, en zij aan mij.
antonio als jij jezelf nu helemaal lijkt kwijt te raken, moet je naar een vergelijking zoeken om jezelf weer te herkennen.
tasso ja, is er dan geen voorbeeld uit het verleden?
komt mij dan niemand voor de geest die meer geleden heeft dan ik, om uit die vergelijking moed te putten?
nee, alles is verdwenen. – maar één ding blijft: de natuur gaf ons tranen en de schreeuw van pijn wanneer een man het
niet meer kan verdragen, en mij nog boven alles gaf hij woord en melodie om mijn ellende in zijn volle omvang uit te
schreeuwen.
en als de mens in zijn verdriet verstomt, gaf mij een god dat ik kan zeggen hoe ik lijd.
antonio loopt naar hem toe en pakt zijn hand.
o edele man, jij staat zo vast en stil.
ik lijk een golf die voortjaagt in de storm.
maar pas goed op – vertil je niet aan eigen kracht.
de machtige natuur, die deze rots verankerde, heeft de golf beweeglijkheid gegeven.
als hij een storm stuurt, vlucht de golf, en zwenkt en zwelt en rolt zich schuimend om. in deze golf weerspiegelde de
zon zo mooi, de sterren rustten uit aan deze borst, die zachtjes op en neer ging.
nu is de glans verdwenen en de rust vervlogen. – ik ken mezelf niet meer in dit gevaar, maar ik schaam me niet het te
bekennen.
het roer is afgebroken en het schip kraakt aan alle kanten.
onder mijn voeten scheurt de bodem knarsend open.
ik sla mijn beide armen om je heen.
zo klampt de zeeman zich tenslotte vast
aan de rots, waarop hij stuk moest lopen.

De vertaling van 't Barre Land is een werk-vertaling gemaakt om te spelen.

't Barre Land speelde *Torquato Tasso* voor het eerst in 1997. In 2006 werd de voorstelling na negen jaar weer op het repertoire genomen en opnieuw vertaald.

de hertog Vincent van den Berg
leonore Margijn Bosch
prinses Anouk Driessen
tasso Martijn Nieuwerf
antonio Ingejan Ligthart Schenk

Dramaturgie/licht: Czeslaw de Wijs
Vertaling: Martijn Nieuwerf/'t Barre Land
De tekst wordt bijna integraal gespeeld. (Het vijfde optreden is het meest bewerkt: de eerste drie opkomsten zijn versneden tot één.)

't Barre Land speelde van Goethe eerder zijn eersteling: *Götz von berlichingen met de ijzere hand* (1995) en zijn laatste werk: *Faust II* (1998).

www.barreland.nl

Johann Wolfgang (Von) Goethe (1749–1832) was schrijver, wetenschapper en politicus.
Als schrijver werd hij beroemd met de roman *Het lijden van de jonge Werther*.

Toneelwerk o.a:
1773 *Götz von Berlichingen met ijzere hand*
1774 *Clavigo*
1775 *Erwin en Elmira*
1776 *Stella*
1779 *Iphigenia op Tauris*
1789 *Torquato Tasso*
1788 *Egmont*
1793 *De burgergeneraal*
1797 *Faust 1.*
1804 *Die natürliche Tochter*
1832 *Faust 2.*